

KERESZTÉNY KIS KÖNYVTÁR

MÜLLER LAJOS S. J.

A NEGYEDIK PARANCS

BUDAPEST

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

A
NEGYEDIK PARANCS

IRTA

MÜLLER LAJOS S. J.

II. kiadás

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST, 1931.

Nihil obstat.

Dr. Michaël Marczell,
censor dioecesanus.

Nr. 526.

Imprimatur.

Strigonii, die 21. Februarii, 1931.

Julius Machovich,
vic. generalis.

50/1931.

Imprimi potest. Budapestini, die 14. Februarii 1931. Franciscus
Xav. Biró S. J. praep. prov. Hung.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
<i>Bevezetés</i> (A tekintély elve)	7
<i>I. A hitvesi társulás.</i>	
A szeretet hozta létre	13
Kölcsönös kötelezettségek (Szeretet, segítség, hitvesi tartozás, együttlakás)	16
A férj jogai és kötelességei	18
A feleség jogai és kötelességei	20
<i>A nőemancipáció és feminizmus</i>	21
A nő az ókorban	22
A zsidó népnél	22
A kereszténységben	23
A legújabb korban	26
A feminizmus	27
A feminista női mozgalmak	27
A katolikus álláspont	29
<i>II. A szülők és gyermekek.</i>	
1. <i>A gyermekek kötelességei szülők iránt</i>	35
A szülők tekintélye	35
A) <i>Szeretet</i>	37
Vétek a szeretet ellen	43
B) <i>Tisztelet</i>	45
Vétek a tisztelet ellen	46
Bocsánatkérés	49
C) <i>Engedelmesség</i>	50
Vétek az engedelmesség ellen	56
A szülői hatalom megszűnése	58

	Oldal
Törvénytelen gyermekek	59
Szeretet a testvérek iránt	60
A szülők helyettesei	63
2. A szülők kötelességei gyermekeik iránt	63
Mikor kezdődik a nevelés?	64
A) A gyermek testi nevelése	66
Az áldott állapot	66
Az anyatej	67
A gyermek anyagi gondozása	68
B) A gyermek lelki nevelése	69
A szent keresztség	69
Tanítás	71
Iskoláztatás (Koedukációs iskolák, nemi felvilágosítás)	72
Példa	76
Javítás	77
Felügyelet	78
Mi lesz ebből a gyermekből?	79

III. Urak és szolgák.

A cselédek kötelességei uraik iránt (Tisztelet, engedelmesség)	84
Az urak kötelességei cselédek iránt (Jó bánásmód, kormányzás, bér)	87

IV. Munkaadók és munkások.

Munkafelosztás	91
A munkaadó kötelességei	91
Az igazságos munkabér	92
Egyéni vagy családi bér?	94
A munkások kötelességei	95
A sztrájk	95
Bojkott	97

V. Az állam és alattvalói.

Az állam eredete és hatalma	98
Az államfő kötelességei	100

	Oldal
A képviselők	101
Az alattvalók kötelességei az államhatalom képviselőivel szemben. (Tisztelet, engedelmesség, hűség)	102
Adózás	104
Katonáskodás	107
A választók kötelességei	109

FORRÁSOK.

- ARREGUI S. J.: Summarium Theologiae Moralis.
BIEDERLACK S. J.: A társadalmi kérdés...
BOUGAUD: Kereszténység és korunk.
JEHLICKA: Erkölcsi és társadalmi jólét.
LEHMKUHL S. J.: Theologia Moralis. Vol. I.
MARTINOVICH S. J.: Kereszténység és feminizmus.
MAUSBACH: Die Stellung der Frau im Menschheits-
leben.
MELCHER—KISS: Hitelemző beszédek. II.
NOLDIN S. J.: Summa Theologiae Moralis (De prae-
ceptis).
SPIRAGO: Beispiel-Sammlung.
WETSEL: Die Frau.
-

BEVEZETÉS.

A keresztény középkornak egyik legszebb hagyománya az ú. n. *Kristóf-legenda*. Az óriási testalkatú, arabs származású *Offró* azzal a nagyra törő elhatározással vág neki a világnak, hogy ő már csak a leghatalmasabb, legerősebb úrnak lesz a szolgája. Felkeresi tehát korának leghiresebb királyát, hogy nála keressen valamely erejéhez méltó alkalmazást. Ámde csakhamar észreveszi, hogy az ő mindenkitől rettegett ura mégis csak fél valakitől. Ez a valaki a sátán volt. Nyomban eltökéli tehát magát, hogy elvéhez híven gazdát cserél és a «sötétség fejedelmé»-nek ajánlja fel szolgálatait. Szándékát meg is valósítja. Egyik erdei kaland alkalmával, melyben *Offró* új gazdáját mint csatlós kíséri, azt az érdekes és meglepő dolgot tapasztalta, hogy a sátán az erdő bizonyos útját mindig gondosan s óvatosan elkerüli. És ugyan miért? Mert félt s rettegett az egyszerű odvas fakeszttől. Tehát akkor a keresztl, vagyis inkább aki rajta függ, hatalmasabb a sátlánnál is. Nem marad tehát egyéb hátra, mint

ennek, az ördögtől is rettegett úrnak szolgálatába szegődni. De hogyan legyen ez? Egyik remete tanácsára *Offró* a felebaráti szeretet oly gyakorlataira vállalkozik, amelyre őt hatalmas testalkata egész kiválóan alkalmassá teszi. Mi, modern emberek, talán bizony csak mosolygunk felette, azonban abban a korban, midőn a hidak még szinte csodaszámba mentek, gőzkompoknak, propellereknek pedig hirük-hamvuk sem volt, nagy szociális munkát s értékes jótéteményt jelentett.

Letelepedett a folyóparton, s a jövő-menő utasokat vállára véve amúgy Isten nevében a másik partra szállította.

És az Úrnak tetszett a találékony felebaráti szeretetnek e műve. Egyszer kézzelfoghatóan akarta beigazolni isteni ígéinek valóságát: *«amit egynek cselekedtetek e legkisebb atyámfiai közül nekem cselekedtetek».* (Mt. 25, 40.)

Bájos fiúcska jelenkezik a parton s kéri az óriás folyamgázolót, hogy a másik partra juttassa. Mosolyogva kapja fel *Offró* az aranyos gyermeket, akár csak valami kis hópelyhet, s megindul vele a túlsó partra. A kedves kis teher azonban mintha csak egyszerre ólommá változott volna, úgy nyomja, görnyeszti az óriás vállát. Fel-feltekint a gyermekre, meg-megáll s nem győz eléggé csodálkozni. Törölgeti veritékes homlokát s már szinte nem bírja tovább. «Ejnye, de nehéz vagy te, gyermek!», — tör ki belőle az ámuló felkiáltás. És a gyermek felel bájos, csengő s mégis oly komoly hangon: «Elhiszem, hogy nehéz vagyok.

Mert tudd meg, hogy te most azt hordozod, aki az egész világegyetemet a vállán tartja». A gyermek egyben el is tűnt, hátrahagyva az óriás szívében a hit szende fényét mélységes, vigasztos örömmel.

És *Offró* felveszi csakhamar a szent keresztséget, melyben a *Krisztoforosz* (= *Kristóf* = *Krisztushordozó*) gyönyörű nevet kapja. Ettől fogva kizárólag a leghatalmasabb *Krisztusnak* szolgál, szentté lesz, a hegyeken s vizeken átkelőknék s az örökkévalóság nagy útjára készülő haldoklóknak köztiszteletben álló pártfogója...

Ez a kedves legenda jut eszembe, midőn arról a *teherről* akarok szólni, mely valamennyiünk vállát nyomja, melyből mégis összes üdvünk boldogságunk fakad itt s mindörökre; arról az *ígárról*, amelyet az egész világ igyekszik válláról lerázni, pedig annak köszöni fennmaradását; arról a *parancsról*, mely a legnehezebb s egyben legédesebb: a *tekintélytisztelet*, az *engedelmesség* parancsáról.

Bölcsen s szépen mondja Loyola szent Ignác, a tekintély elvének legnagyobb apostola az újkorban, hogy «miként az égitestek forgása s keringése mind, fokozatosan a legalsóig, egy legfelsőbb mozgató erőtől származik, ugyanezt tapasztaljuk a jólrendezett emberi társadalomban is És minél pontosabban tartják be az emberek ezt a rendet s rangfokozatot, annál rendezettebb s jobb a kormányzás. Ellenben pedig mekkora bajokat okoz nem egy emberi társulatban eme

rend elhanyagolása, mindenki előtt ismeretes». (A szent levele «Az engedelmesség erényéről».)

A hasonlat valóban pompás és találó. Az emberi társadalom is, mint a csillagtábor, bizonyos központok köré csoportosul. Az első a házi, családi kör, mely ismét három tagozódást tüntet fel. A családban ugyanis a hitvesek társulnak egymással, a szülők gyermekeikkel s a munkaadók cselédjeikkel, munkásaikkal. A középpont, amelyből az össze- s fenntartó-, mozgatóerő szétárad, a férj, a családfő, a munkaadó.

A családot aztán összes tagozódásaival együtt magasabb szellemi s anyagi érdekei felsőbb körbe csatolják: ez az Egyház s az állam. Az egyiknek centruma, középpontja Jézus Krisztus földi helytartója, a pápa, a másiké a törvényes államfő. Az utolsó centrum, melybe minden kör minden egyedével kapcsolódik, az urak Ura, királyok Királya, akitől minden hatalom az égből s a földön, akinek tekintélye az egyetlen, melyre minden tekintély egyedül támaszkodhatik.

És itt állapítsuk meg, szegezzük le a nagy alapelvet, mely könyvecskénket, mint piros fonál összefűzi, amely nélkül egész értekezésünk értelmét veszti:

Tekintélye voltaképen csak az Istennek van!

Mert mi a tekintély? A tekintély: jog hitet s hódolatot követelni egyedül azért, mert ő mondja, ő akarja. Aki másért hisz, másért hódol, az volta-képen a saját értelme, ízlése, érdeke előtt hajlott

meg, nem pedig a tekintély előtt. Nagyon világos, hogy egyedül önmagára hivatkozva feltétlen hitet s hódolatot követelni csupán a végtelenül bölcs s hatalmas Teremtőnek lehet joga s így *csakis neki van tekintélye*.

Ez a végtelen s egyedüli tekintély hirdette ki Sinai hegyének felhőkbe burkolódzó, villámos magaslatáról a negyedik parancsot:

«IV. Atyádat és anyádat tiszteljed, hogy hosszú életű légy a földön, melyet a te Urad Istened ad tenéked». (Mózes II. 20, 12.)

Ez az egyetlen, végtelen tekintély fakasztotta Sinai ormán azt a jogforrást, melyből a szülői s minden egyéb igazi tekintély merít és táplálkozik. Szóval, a világon bárkinek csak annyiban van tekintélye s joga engedelmességet követelni, amennyiben azt Isten közli vele.

Ez az egyetlen, végtelen tekintély, Isten, szilárdította meg a világon a IV. parancs kihirdetése által a tekintély elvét, vagyis azt a sarkcsillagot, mely az egész emberi mindenséget egybefűzi, pompás, összhangzatos működésben tartja, élettel, világossággal s meleggel elárasztja. Ettől a sarkcsillagtól, naptól elszakadni annyit tesz, mint céltalanul bolyongni, alábukni és elmerülni a boldogtalanság s szerencsétlenség borzalmas éjszakájába.

E könyvecskében szándékunk megismertetni a tekintély egész csillagrendszerét, amint az a közelebbi s távolabbi körökből kialakulva fenéséges harmoniában hirdeti ... versenyezve az

égi csillagtáborral — az Alkotó végtelen dicsőségét.

Sorra vesszük a legszűkebb kört, a hitvesi társulást, aztán a szülők s gyermekek alkotta társaságot. Majd az urak s cselédek, munkaadók s munkások közötti viszony rövid tárgyalására térünk át. Végül szólunk a legtágabb körről, mely ugyanazon szervezet- s családképet tünteti fel itt e földön: az államról.

A természetfeletti családról, az Egyházzról, e könyvecskében rendszeresen nem beszélünk, mert az más keretekbe tartozik.

I.

A hitvesi társulás.

A szeretet hozza létre.

Ha a családi életéről, Isten e remekművéről s annak minden szépségeiről, hasznáról részletesen akarnánk szólni, sohasem jutnánk a végére.

Egyszerű szavakkal, de pompásan jellemezte azt az a szegény napszámos, akit Amerikának egyik legnagyobb fia, *Franklin Benjamin*, örökös vidámságának s meglegedettségének titka felől megkérdezett. «Ez a titok — feleli a jó ember — az én feleségem. Ha reggel munkába megyek, búcsúcsókot nyom az ajkamra e szavakkal: *Isten óvjon!* Ne fáraszd magad túlságosan, vigyázz az egészségedre. Ha este fáradtan hazatérek, ott van már a gyerekekkel a ház kapujában. Barátságos mosollyal kérdi, nem vagyok-e nagyon kimerülve. Kicsi otthonunkban minden csak úgy ragyog a rendtől s tisztaságtól. Az étel ott áll már készen az asztalon s izletesen van mindig elkészítve. Uram! sehol sem oly szép a világon, mint nálunk otthon. Inie, ez az én vidámságom titka.»

Valóban a család «az emberi társadalom egyik legszebb darabja, részlete». (Montaigne.)

A szívből bontakozik ki.

Midőn ugyanis *Isten* a szívet megteremtette, hátrahagyta annak kellő közepében tulajdon névjegyét, beleoltotta a szeretetet.

A szeretet minden természetes s természetfeletti élet csirája. Ugyanaz a lelkek világában, ami csillagrendszerünkben a vonzóerő. Megalkotja a szűkebb s tágabb köröket. Minél szűkebb a kör, annál nagyobb a vonzalom. Az ember jóakarattal lehet mindenki iránt, szereti szüleit, testvéreit, jóbarátait. De azután küld valakit az Úr s a szív erre azt súgja: «*Ot, egyedül, örökre!*» Ez a keresztény hitves.

Nevezetesen a férfiúnak jut a szerep, a dicsőség, a boldogság, hogy mint nap, megválaszthatja az ő csillagát, holdját, bolygóját, aki őt pályáján kísérje, akire szíve fényét, melegét állandóan árassza, aki őt kövesse a Táborra, de a Golgotára is, sőt magára a mennyei boldogság örökderűs egére, ahol e csillagpár egymást kiegészítő, egymásba olvadó fényével hivatva van még az égi haza szépségét is növelni.

Amde a szeretet nem csupa édes vonzalom, a szeretet valami önmagából kilépő (extatikus) dolog. Adni, ajándékozni ösztökél s ajándékában legalább jelképileg önmagát kívánja adni. «A házasság — mondja *Ozanam*, a keresztény gondolkodók egyik legnagyobbja — nem pusztán szerződés, mindenekelőtt áldozat, és pedig kölcsönös áldozat.

A nő feláldozza *Istentől* kapott visszaszerezhetetlen előnyeit, amelyek édesanyja gondjainak egyik főtárgyát tevék: zsenge szépségét, gyakran egészséget is; végre azt, ami a nőben csak egyszer van meg: a szerelemre való képességét. Viszont a férfiú odaáldozza ifjúságának szabadságát, e páratlan, soha vissza nem térő éveket, odaáldozza azt a képességét, mely csak a férfikor hajnalán van meg benne: feláldozni önmagát azért, akit szeret; végre az első szerelem ama buzgalmát, hogy társa sorsát dicsővé s édessé tegye. Két hely ez. Egyikben szépség, szemérem, ártatlanság; másikon tiszta szerelem, önfeláldozás, a férfi tökéletes odaadása annak, ki gyengébb, mint ő. És e két helynek egyenlően kell megtelnie, hogy az egyesülés szent és Istentől áldott legyen.»

Felségesen elárulja *Isten* gondolatát a házasságot illetőleg az a minta, amelyet annak megalkotásában szeme előtt tartott.

A *Szentlélektől* ihletett *Pál* apostol ugyanis *Krisztus* és az *Egyház* viszonyában látja a házasság örök ideálját. Amde éppen e viszonyban mennyi az odaadás, mennyi az *áldozat*!

Krisztus is a házasságot úgy határozza meg, ahogy *Isten* tette már a paradicsomban: «és lesznek ketten egy testben». Kettő egy testté nem lehet odaadás, áldozat nélkül.

Az odaadás, az áldozat pedig mindig *tekintélyt*, illetőleg *alárendeltséget* tételez fel.

Ez az alárendeltség a hitvesek között bizonyos

szempontokból kölcsönös, más szempontokból pedig egyoldalú: a nőt férje hatalma alá helyezi.

Kölcsönös kötelezettségek.

A *szeretet*. A hitvesek, mondhatnám, egymásnak hódolnak, mikor egymást kölcsönösen *szeretik*. Ezt a szeretetet, melyre Isten kötelezi őket: «*férjek szeressétek feleségeket*», «*az asszonyok férjüket szeressék*», nem csupán érzelem, nem is csupán emberi szeretet, mely oly változékony és megbízhatatlan, hanem természetfeletti, isteni szeretet, olyan, amilyen *Krisztusé az Egyházhoz* s viszont. *Isten* után mindenekfeletti szeretet ez. Mert az ember mindenkit, még atyját, anyját, sőt gyermekét is elhagyja hitveséért. Hiszen az ember senki mással a világon egy testet nem alkot, hanem csupán hitvesével.

Ezen kötelem ellen vétének a hitvesek s pedig többé-kevésbé súlyosan, ha egymással gyűlölködnek, civakodnak, egymás hibáit, titkait kifecsegik, egymás iránt kiméretlenek, egymásra féltékenyek, sőt egymást elhagyják.

Kölcsönös segítség. A szeretetből ered második kötelemünk: a kölcsönös segélynyújtás; melynek ki kell terjednie a lélekre s testre egyaránt. Kötelesek egymást ima s jópélda által támogatni a lelki üdvösség mindennél fontosabb ügyében s a földi lét ezernyi viszontagságában, minők a szegénység, betegség s a test és lélek számtalan fogyatkozása, melyek oly sokszor eszünkbe juttatják az Úr figyelműztetését s parancsát: «*Egy-*

más terhét viseljétek». És pedig *«holtomig s holtáig»*, ahogy feszületre tett kezekkel az oltárnál esküvel ígérték.

Hitvesi tarlozás. A kölcsönös alárendeltség s így a negyedik parancs érvénye a hitvesi viszonyban legszembeütőbb a testet illetőleg. Az apostol a természet e törvényét így hirdeti ki: *«Az asszonynak nincs saját testén hatalma, hanem a férfiúnak, hasonlóképen pedig a férfiúnak nincs tulajdon testén hatalma, hanem az asszonynak»*. (I. Kor. 7, 4.) E tekintetben tehát a hitvesek egymásnak valóságos felebbvalói, illetőleg alattvalói. Ezen kölcsönös jognak nem ugyan a gyakorlata, de az elismerése a házasság lényegéhez tartozik.

Együtt lakás. A házasság felsorolt kötelelességeiknek nem tehetnek eleget, hacsak együtt nem maradnak, közösben nem laknak.

És itt már a férfiúnak *Isten* adta elsőbbsége kezd előtérbe lépni. Jóllehet a házasság viszonyban a leideálisabb, hogy a hitvestársak ne csupán egy test, hanem egy szív, egy lélek is legyenek, s ebből kifolyólag barátságos közmegegyezéssel állapítsák meg közös lakóhelyüket, de nézeteltérés esetén a férfiú hivatott dönteni s felelőségét, mint a nap a maga bolygóját, az élet pályáján maga után vonni. A nő pedig köteles férjét követni. *Az asszony elhagyja atyját, anyját és férjéhez ragaszkodik*, mondja az Úr törvénye. Már az Ószövetségben a szépséges *Rachel* követi urát, *Jakob*ot a messze idegenbe, hasonlóképen *Sára* férjét, az ifjú *Tóbiást*. Mindakettő búcsút vesz zokogó

szüleiktől a viszontlátás legkisebb reménye nélkül. Nincs tehát joguk a szülőknek igényelni, hogy férjhezment leányuk öreg napjaik vigasztalására otthon maradjon vagy férjét elhagyva hazatérjen.

Viszont azonban nem köteles a férj felesége után menni, hacsak az *szükséges okból* nem változtatja lakóhelyét.

Közös akarattal a hitvesek külön is lakhatnak ; ámde ez a szétválás csak ideiglenes és rövid legyen, *«hogy ne kísértsen titeket a sátán, ha meg nem tartózkodhatnátok»*, mondja az apostol. (I. Kor. 5, 7.) A gyermeknevelés is a házaselet főcélja, nélkülözhetetlenné teszi, hogy a hitvesek együtt lakjanak.

A férj jogai és kötelességei.

A természet elévülhetetlen törvénye szerint, melyet *Isten* számtalan kinyilatkoztatással is megerősített, a *férj* a családnak feje. *Isten* a férfiút teremti előbb s a nőt belőle alkotja, hogy legyen férjének *segítő társa*. A bűnbeesés után egyenesen ki is hirdeti az Úr az asszonyvilágot képviselő *Éva* előtt : *«A férjnek hatalma alatt leszel és ő uralkodni fog rajtad»*. (Gen. 3, 16.)

Ezen a természet rendjében mélyen gyökerező viszonyon az új törvény sem változtat semmivel. *«Az asszonyok engedelmeskedjenek férjeiknek mint az Úrnak, mert a férfiú feje az asszonynak mint Krisztus feje az Anyaszentegyháznak»* (Ef. 5, 22, 23.) hirdeti a nemzetek nagy apostola. Elvégre minden társulásban már a jó rend s összhang is megkívánja, hogy valaki parancsoljon s irá-

nyitson. A családban ki legyen az, ha nem az *Istentől* nagyobb szellemi s testi erővel megáldott férfi? Ámde e főhatalom épenséggel nem jelent kényuralmat s abszolutizmust s nem homályosítja el a házasság alapgondolatát: «*Férfiak! szeressétek feleségeteket, mint Krisztus is szeretle az anyaszentegyházát és önmagát adta érte*». (Ef. 5, 25.) Szóval a férj s feleség viszonya a tekintély s szeretet valami bámulatosan szép összeolvadásából alakul ki, melyet *szent Agoston* jellemezett a legtalpraesettebben: «Ha *Adámnak* úrnőül szánta volna *Isten* a nőt, akkor a fejéből alkotta volna; ha rabszolgánőjének, akkor a lábából; ámde ő a férfiú oldalából vette, mert élettársnak rendelte». — «Te nem (csupán!) úr vagy, hanem férj, nem szolgálód van, hanem feleséged. *Isten* azt akarja, hogy fölényedet ne éreztesd vele.» (*Szent Ambrus.*) «Mert, amint a természet a testnek gyengébb tagjait leginkább oltalmazza, úgy a nőnek is, mint a gyengébb félnek, a házasságban teljes joga van a kiméletes bánásmódra.» (*Granadai szent Lajos.*) A nő amúgy is, mint már a régiek mondták, szenvedésre született (pati nata), nem volna méltó az erősebbhez, hogy annak helyzetét durva kegyetlenséggel súlyosbítsa.

Vonjuk le most már ezekből a magától *Istentől* megállapított, *megmásíthatatlan* elvekből a gyakorlati következtetéseket.

A férj a család feje. A kormányrudat ő tartja kezében. Vitás esetekben ő hivatott dönten. A papueshősök felett mindenki méltán moso-

lyog és szánakozik, tulajdon feleségük előtt is a megvetés tárgyai.

Fenyítő hatalma azonban feleségével szemben nincs; hiszen nem rabszolgánővel, hanem élettárssal áll szemben. *Jézus Krisztus* vallása nem ismeri a korbácsot, mellyel a mohamedán, pogány férj egymásra féltékeny, teljesen műveletlen rabnőit szétveri, nehogy karmaikkal s fésűikkel egymás arcát elcsúfítsák.

A keresztény férj hatalmát szelid barátsággal érvényesítheti.

Viszont a feleség férjének, mint Isten helyettesének, tisztelettel, engedelmességgel s hűséggel tartozik.

A férj kötelessége feleségét rangjához mértén ellátni, táplálni, ruházni s egyéb szükségleteiről gondoskodni és pedig még azon esetben is, ha azt teljesen szegényen vette el, vagy pedig a felesége magánvagyonnal rendelkeznek is.

Viszont a feleségnek szorgosan közre kell működnie, hogy rangjának megfelelő tevékenység s takarékoság által a családi vagyon fennmaradjon, sőt gyarapodjék.

A feleség jogai s kötelességei.

A feleségnek joga van, hogy hitvesi s anyai méltósága férje részéről megfelelő tiszteletben, elismerésben és megbecsülésben részesüljön. Joga van ahhoz, hogy a háztartásban s a családi vagyon kezelésében férje oly hatáskört s szerepet engedjen neki, aminőt a dolog természete meg-

kíván s aminő a rangjabeli asszonyokat méltán megilleti. Nevezetesen pedig szükséges, hogy a férj hitvesének, mint édesanyának, gyermekei nevelésében tisztelje *Isten* adta méltóságát s szabadságát. Jóllehet a nő ebben is függ férjétől, de nagy csorba esnék legszentebb jogain, ha ez őt a gyermekek vallás-erkölcsös nevelésében akadályozná.

Viszont vét a feleség s jogtalanul cselekszik, ha a család kormányzását magához ragadja, kivéve az eseteket, midőn erre férje nyilvánvalólag képtelennek bizonyul.

Vétkezik a nő, ha kedvteléseinek élve, vagy akár félszeg ájlatosságból napestig a templomot járja, a háztartás gondját, sőt gyermekei nevelését elhanyagolja s sokszor megbízhatatlan cselédekre bizza.

Vétkezik, ha ura keresményét, a családi vagyont fényűzés, pazarlás, gondatlanság által elprédálja, sőt akkor is, ha a közös vagyonból férje tudta s beleegyezése nélkül nagyobb kiadásokat tesz, mint aminőket a rangjabeli asszonyoknál a szokás szentesített, még ha egyébként jótékonyásra fordítaná is az adományt.

A nőemancipáció¹ és feminizmus.

A nőnek jutott a szomorú szerep, hogy először bukott, magával rántva férje útján az erkölcsi s

¹ Nőemancipáció keresztény értelemben nem egyéb, mint a nő felszabadítása bűnökötta rabszolgahelyzetéből s ere-

anyagi nyomorban az egész emberi nemet. Nem csoda, ha ő adta meg leginkább az árát az Istentől való elpárlolás szörnyű merényletének, ha a bűn fullánkja őt sebzé meg legérzékenyebben.

A nő az ókorban.

A nő sorsa az *ókorban* valóban szánalomra méltó. Alig több a férfi szemében, mint árúcikk, igavonó állat, játékszer, a fajfenntartás hitvány eszköze. Ha céljának már meg nem felel, egyszerűen félredobják. *Romulus* törvénye felhatalmazta a férjet, hogy feleségét megölheti, ha házasságot tör, gyermeket csempész, hamis kulcsot használ avagy bort iszik.

Hogy az ily bánásmód a nő jellemét is teljesen tönkretette, mondani szinte felesleges.

A zsidó népnél.

A *zsidó népnél* a nő helyzete már sokkal kedvezőbb. Midőn *Rebekkának*, az «igen ékes leányszónak» és szépséges szűznek, *Izsákkal*, *Ábrahám* fiával való eljegyzéséről folyik a tárgyalás, a szülők így szólnak: «*Híjuk elé a leányszót és kérjük meg akaratját!*» És mikor a hívásra előjött, tudakozák: «*El akarsz-e menni?...*» Ő mondá: «*Elmegyek*». (Gen. 24, 57, 58.) Tehát már szabadon dönthet sorsa felett. Egyes zsidó nők, mint

deti méltóságába való visszahelyezése. E pontban látni fogjuk, hogy a modern kor ezt a gyönyörű jellegét is mennyire meghamisítja.

Judit és Eszter, Debora, fényes betűkkel irták be nevüket népük történetében.

Mindazonáltal a többnejűség s az elválás lehetősége, sőt könnyűsége, melyet *Mózes* a zsidók keményszívűsége s keménynyakúsága miatt egyelőre kénytelen-kelletlen eltűrt, a női méltóságot alapjában megrendítette.

A kereszténységben.

A szerencsétlen, megalázott, meggyalázott nőre csupán a *kereszténység* virraszt jobb sorsot.

A legjelentősebb és elhatározó lépést erre *Jézus Krisztus* tévé meg, midőn a házasságot *egy* férfiú s *egy* nő közötti *felbonthatatlan* életszövetséggé avatta s azt *szenségi méltóságra emelte*. Ez volt a helyes értelemben vett józan *emancipáció*, vagyis kézről való elbocsátás. A nő megszabadult férfi zsarnokától s szerető férjet kap *Krisztustól*. Sőt mi több, a nő hosszú megaláztatása kárpótlásaképen valóságos diadalútra indul a keresztény századokban. «Diadalának egyik hatalmas emeltyűje — mint a protestáns *Pekár Gyula Don Juan-jában* találóan megjegyzi — épen a középkori erös *Madonna* kultuszban rejlik. A *Boldogasszony* anyasága a férfi szemében szentté teszi minden nő anyaságát, szüzessége érintetlenné a hajadonok erényét. Az a tény, hogy a Megváltó édesanyja nem elvont fogalom, hanem valósággal élt földi nő volt, valami misztikus párhuzamosság révén misztériummá avatta, mennyei derűvel vonta be

a *Boldogasszony* többi földi testvéreit, az egész asszonyi nemet a férfi előtt.»

Jézus Krisztus főleg édesanyja által valóban megdicsőítette a nőt. Az egyházi rendből ugyan kizárta s nem adott neki képességeket a lelki joghatóság gyakorlására, tehát Ő maga sem tartotta a nőt minden hivatalra s minden foglalkozásra a férfival egyformán alkalmasnak, de ez épen nem jelenti, hogy a nőt, *mint ilyent* a férfinál kevesebbre becsüli. «*Jézus Krisztusban nincs férfi, sem asszony, mert... mindnyájan egyek öbenne.*» (V. ö. Gal. 3, 28.)

Azevangéliumoknak legmeghatóbb lapjai Urunknak a női nem iránti gyengéd szeretetéről tanuszkodnak. A jámbor nők, a meglért *Magdolnák*, apostoli munkákra kapnak tőle megbízást.

Szent Pál apostol, akiről pedig Aranyszájú *Szent János* azt állítja, hogy szíve egészen krisztusi szív, jóllehet hivatásához illő nyíltszívűséggel jelöli meg a nő helyét s szerepét a társadalomban: «*az asszony félje (tisztelje) férjét*»; «*az asszonyok az egyházban hallgassanak*» (Ef. 5, 33; I. kor. 14, 34.), de ugyanaz az apostol nem feleli leveleiben üdvözölni a jámbor nőket, kiket munkatársainak nevez *Krisztus* országa építésében s azt állítja róluk, hogy «*az asszony a férfi dicsősége*». (I. Kor. 11. 7.)

Az ősi egyház főképp a női nem között apostolkodó s a szeretet műveiben szorgoskodó diakonisszákat püspöki kézfeltétellel avatja fel; a szent özvegyiség pedig oly becsben áll az Egyház szeme előtt, hogy egyes hittudósok hajdanában

nem átalították azt — bár tévesen — a magasabb egyházi rendek közé sorolni. A keresztény középkorban a nő, az eddig elnyomott rabszolga, a férfiún uralkodni kezd. A római keresztény pénzeken megjelennek már a császárnék képei is. Voltak nők, mint *Teodóra*, *Teofánia*, *Zoë*, *Irené*, *Ariadne*, kik a világ uralmát tartották kezükben.

Az egyház szelleméből kinőtt lovagi intézmény főfeladatának a női becsület védelmét tűzte ki s bevitte kitörülhetetlenül a köztudatba, hogy a «lovagiasság» elsősorban a nőkkel szemben kötelező.

Valóban a női nem sokat köszönhet a katolikus Egyháznak, vagyis jobban mondva *mindent* annak köszönhet. A katolikus Egyház a nő egyetlen igaz otthona. A protestantizmus a szakadárság, mely a házassági felbonthatatlanság hitelvét megtagadta, egyben a női méltóságot is gyökerében támadta meg. Minél távolabb Rómától, a nő annál gyengébb, szerencsétlenebb. *Oroszországban*, kevéssel az összeomlás előtt, kormányrendeletet kellett hozni, amely a férjeknek megtiltotta, hogy feleségüket vasrúddal verjék, öklükkel szembe, halántékon vagy szíven üssék.

«*Róma, Róma!*» sikoltja a szegény *Ingeborg* hercegnő, midőn férje, *Fülöp Ágost* egybekelésük napján eltaszította. Mert *Róma* az egyetlen, amely az üldözött, meggyalázott nő érdekében még hatalmas fejedelmekkel is, minők egy *VIII. Henrik* és *I. Napoleon*, szembe mer szállani.

A legújabb korban.

A legújabb kor, ha nem is a nő értékelése s megbecsülése tekintetében, amelyet a kereszténység általában véve egyszersmindenkorra biztosított, hanem a nő társadalmi helyzetében lényeges változásokat hozott.

A kultúra haladása s főképen a gépek feltalálása, amelyet a gyáripár hallatlan lendülete követett, a társadalmi viszonyokat teljesen átalakította.

A még oly szorgos és ügyes női kéz nem tud versenyezni a gépek mesés gyorsaságú és tökéletességű munkájával, a gyáripárral, mely a háztartáshoz szükséges árucikkeket aránytalanul olcsóbban s jobban tudja előállítani, mint a pusztai emberi kéz.

Ennek természetes következménye az lett, hogy számtalan nő, aki eddig családi otthonában megbecsülhetetlen értékű s nélkülözhetetlen munkát végzett, foglalkozás nélkül maradt. Ehhez járul még, hogy a modern társadalmi állapotok számtalan férfit a családalapítástól visszatartanak s ennél fogva óriási mérvben megnövekszik azoknak a nőknek száma, akik saját akaratuk s hibájukon kívül nem juthatnak el abba az állapotba, melyre őket a természet Ura elsősorban alkotta, hogy feleség s anya legyenek.

Mindebből a művelt államokban bizonyos beteges, természetellenes társadalmi helyzet alakult ki, amely égetően szükségessé tette az ú. n. nőkérdés megoldását.

Mint minden kérdés, ez is feleletre vár és pedig sürgős és kielégítő feleletre. Hiszen a művelt államok lakóinak feléről, a nőkről van szó, kiknek jóléte az egész emberi nem boldogságának egyik fő feltétele.

A feminizmus.

Mindazokat, akik kifejezetten a nők helyzetének megváltoztatását, javítását tűzték ki törekvésük céljául, *feministáknak* szokás nevezni (femina = asszony). De távolról sem szabad hinniük, hogy minden feminista egy táborban küzd a női nem érdekében.

Világnézletük, irányzatuk, eszközeik több csoportba tagozzák őket, amelyek, ha egy-más pontban meg is egyeznek, de egyébként kibékíthetetlen ellentétben vannak egymással.

A feminista női mozgalmak.

A proletár nőmozgalom. A leghangosabb s követeléseiben legmesszebbmenő az ú. n. proletár nőmozgalom, amelyet a *szociáldemokrácia* éleszt és irányít.

Ezek jelszava a nő *teljes egyenlősége s függetlensége a férfitől minden téren.*

Ebből kifolyólag követelik, hogy a nők ugyanazon politikai jogokat élvezzék, mint a férfiak; bármely hivatalra, foglalkozásra velük egyformán alkalmazzassanak, minden munkában résztveheszenek s ép ezért módjuk és alkalmuk is legyen, hogy a férfiakkal teljesen azonos kiképzésben minden korlát nélkül részesülhessenek.

Ámde, ami ennél még sokkal veszélyesebb, követelik a nő teljes egyenrangúságát s függetlenségét *a házasságban is*. Ezzel megszűnnék az együttélés minden kényszere; a válás teljesen a két fél önkényére volna bízva s a szabadszerelm emelkednék törvényerőre. És sajnos, ebben a női becsület s méltóság elleni merényletben elsősorban épen a nők pályáznak a herosztratoszi dicsőségre. Pl. *Olberg Olda* egész szemérmertlenséggel hirdeti, hogy «nem szabad a nőnek vitássá tenni a jogot az anyaságra, akár van esketési bizonylata, akár nincs. Le kell venni az átkot a nőről, aki házasságon kívül mer anyává lenni». *Lux Hány* szerint pedig «a legnagyobb igazságtalanság megfosztani az erősen szerelemre hajló egyéneket az ezerféle boldogság lehetőségétől és élethossziglan egyetlen szerelmi tárgyhoz kötni le». Ennyire sülyedhet a nő, akinek egykor a csábító azt ígerte: *«lesztek mint az istenek»*.

A **polgári női mozgalmak** hívei csaknem hasonló követelésekkel állnak elő azzal a különbséggel, hogy nem akarják, miként a szociáldemokraták, az állami s társadalmi rendet felrobbantani s ebből kifolyólag a házassági kötelék felbontását sem kívánják az államhatalomtól teljesen függetleníteni. Azonkívül e csoport hívei, elég szűkkeblűen, csupán a művelt, vagyonos nőket (burzsoákat) akarják az emancipáció által boldogítani.

A **mérsékelt feministák** a keresztény világnézetet valló társadalmi rétegekből toborozódnak.

Ezeknek nincs szándékuk megbolygatni azt a természetben mélyen gyökerező rendet, amelyet a Teremtő a férfi s nő között örökre s végérvényesen megállapított, hanem csupán több pályát, hivatalt, foglalkozást kívánnak a nő számára megnyitni, amelyeket eddigelé majdnem kizárólag a férfiak foglaltak le. Ebből kifolyóan nagyon természetes, hogy a nők közép- és főiskolai kiképzése s különböző női szakiskolák létesítése az ő programjukban is szerepel.

A katolikus álláspont. Nagy tévedés volna azt hinni, hogy a nők helyzetének megjavítására irányuló minden mozgalom, tehát a józan és mérsékelt feminizmus is a katolikus elvekbe ütközik. Az *Egyház* volt a nőnek mindenha legnagyobb jótevője s egyetlen szolid támasza, ma is az *Egyház* van hivatva, hogy hitágazataival, erkölcsi elveivel s a benne rejlő kimeríthetetlen kegyelmi erővel megjelölje s megássa azt a medret, amely a nőkérdés dagályát veszélymentesen s közmegeledésre lecsatornázza.

a) Az *Egyház* elsősorban hirdeti, sőt a világgal általában már el is ismertette, hogy a nő *az emberi méltóságban* a férfúval teljesen egyenrangú. A férfúval teljesen egyenlő joga van életre, egészségre s amit különösen kell hangsúlyoznunk, *erkölcsi tisztaságára*, jó hírnevére, becsületére. Egyformán joga van élete tisztességes fenntartása céljából *dolgozni s vagyont szerezni*. A lelki, örök kincsek megszerzésében, az erényéletben, életszentségben a férfúval nemes versenyre kelhet.

Ámde, jóllehet a nő nem *kisebb* ember, mint a férfi, de *más* ember. Más a szervezete, mások tulajdonságai, más a földi életcélja. Szellemi és testi erői *általában véve* a férfi mögé helyezik, de az is igaz, hogy őt ezért a Gondviselés a szív s kedély szintén igen értékes kincseivel bőven kárpótolta.

b/ A férfi s női természetben megnyilatkozó különbségek által már maga a Teremtő úgy általában megjelölte a két nem helyzetét a társadalomban s családban. Mindhiába! a nő *«segítő társnak»* van alkotva s ezen vezéreszme szerint kell keresnie elhelyezkedését a családban s társadalomban. A vezérszerepet, a kormánypalcát szívesen engedje át az erősebb férfikéznek. A férfiú viszont igyekezzék tisztelet, barátság s bizalom által a nő alárendeltségét inkább mellérendeltséggé változtatni.

c/ Minthogy a Gondviselés a nőt elsősorban hitvesnek s anyának szánta, a nő légköre, eleme az *otthon*, a *családi tűzhely*, a *gyermekszoba*. És valóban a nő *itt* érzi magát legjobban s legotthonosabban. Ne is annyira azon legyünk tehát, hogy minél több nőt önállósítsunk, szerephez s hivatálhoz juttassunk, hanem hogy minél több férfiúnak legyen módja családot alapítani s így a nőt is boldogítani.

És a legtöbb nő csakugyan készörömet fog lemondani az ú. n. férfitájakról s az ehhez szükséges magasabb kiképzésről, ha derék férjhez és békés, meleg családi otthonhoz juthat.

Viszont a férfivilágot is minden alkalmas módon meg kell barátkoztatni a házasság s család-alapítás gondolatával. Igen, a férfira nézve, ha csak magasabb (pl. papi vagy szerzetesi) hivatásból áldozatot hozni nem akar, a házasság, a családi élet a legegyszerűbb s legbiztosabb út a földi s égi boldogsághoz. Még a pogány *Sokrates* is, akit pedig sorsa egy *Xantippével* áldott meg, a családi élet nemes, tiszta örömeit oly ékesszólóan tudta magasztalni, hogy egy ily tárgyú beszéde után összes nőtlen hallgatói két héten belül mind megházasodtak.

d/ Az egyház nemcsak nem ellenzi, hanem szívesen látja s előmozdítja a nők nagyobb kiképzését és iskoláztatását is, hiszen enélkül feladatukat mint a *művelt* férj segítő lársa, mint a gyermekek *szakavatott nevelője* meg sem oldhatnák.

És ha akadtak s akadnak nők, akik kiváló tehetséggel megáldva az egyházi s világi tudományokban, írói, művészi pályán tündököltek, az *Egyház* szívesen megbecsülte bennük az *Isten* ajándékát, sőt alkalmat is nyújtott nekik az érvényesülésre.

A szentatyák, főleg szent *Jeromos* levelezéséből következtethetünk egyes kortársnők magas műveltségére. *Szent Hildát*, az angolszászok kiváló költőnőjét, még az egyházi zsinatra is meghívják, hogy tanácsával a püspöki kart lámogassa. *Szent Lióbát* maga szent *Bonifác*, a németek nagy apostola oktatja a latin költészetre. *Szent Gertrud* ki-

tünő exegeta hírében állott. A Szentírást kívülről tudta s a görög nyelvben teljesen otthonos volt. *Cecilia*, *Hódító Vilmos* leánya, korának egyik legjobb bölcselője s költője. *Nagy Károly* leányai szorgosan látogatják a világhírű *Alkuin* előadásait.

A XVI. században *Cornaro Ilonát* a páduai pápai egyetem doktorrá avatja s kevéssel utóbb nyilvános tanszékre hívja meg.

A XVIII. században *Agnesi Mária Angelika* a bolognai egyetemen édesatyját a matematikai tanszéken közmegelegedésre helyettesíti. Maga XIV. *Benedek* adta meg erre a felhatalmazást. Kolléganője, a hirneves *Bassi*, a filozófiai s fizikai katedrán aratta a tudományos babérokat, mint ugyanazon egyetem pápailag kinevezett tanárnője.

Egyházi főiskolákon képzett jeles orvosnőket is szép számmal tudnak felmutatni a letűnt századok. Csupán *Frankfurt* városa 15 orvosnőjét tüntette ki egészen kiváló elismeréssel a XV. század folyamán.

Azonban valljuk be őszintén, mindezek kivételek. Az Egyház a nő előtt nem zárja el a boldogulás útját a tudományos pályán sem. Ámde egészen más dolog az arra hivatottaknak szabad pályát nyitni s más az arra nem hivatott átlagot testi s szellemi erejét meghaladó s természetes hajlamainak meg nem felelő utakra szinte rákényszeríteni. Eltekintve tehát a kivételektől, a nő kiképzésében is az ő első célja, hitvesi, anyai, háziasszonyi hivatása, legyen az irányadó.

e/ Ami pedig a nők politikai szereplését illeti, szintén nem ütközik a hitelvekbe, hogy a nők, *inkább kivételesen*, a politikába is avatkozzanak. Be kell vallanunk, hogy vannak nyomós okok, melyek nagyon javalják, hogy legalább is az aktív választói jog a nőkre is kiterjesztessék. Manap, midőn már a választásoknál nem a jelöltnék adandó részletes politikai megbízásról van szó, hanem csupán az illetőnek világnézete, megbízhatósága, becsületessége felett szavazunk, a nők finom érzéke, meglátása, vallásos lelkülete a közügynek kitünő szolgálatot tehet. Ámde nagyon sok szól az ellen, hogy a nő a pártpolitika hullámai közé vesse magát. A nő csakhamar maga fogja tapasztalni, hogy a politika nem neki való. Példa reá *Amerika*. Az *Egyesült-Államok* legtöbb államában a törvényhozás megadta a nőknek a választói jogot. Azonban *Kansas*, *Michigan*, *Jova*, *Nebraska* és *Oregon* népe, amelynek ezt meg kellett volna erősíteni, éppen a nők agitációjára elvetette azt. *Massachusetts* is kénytelen volt a női választójogot visszavonni. *Bostonban* és *New-Yorkban* női választói jog *ellenes* női ligák alakultak körülbelül 10, illetőleg 20 ezer taggal, amelyek több ízben petícióval fordultak a törvényhozáshoz, hogy a női választójogot visszavonja.

Igen! hagyjuk meg a nőt a csendes otthonnak s óvjuk meg lelkét a politika izgalmatól, porától, füstjétől. Különben is, ha a nő otthonában férjét példájával, imájával megszenteli, főképp pedig mint *édesanya* gyermekeit bölcsen, istenesen ne-

veli, sokkal nagyobb hatással van politikára s a haza sorsának intézésére, mint egy-egy szavazattal. Akinek kezében a jövő t. i. a gyermek, annak kezében a nemzetek, a világ sorsa.

Értekezésünk e részét, úgy véljük, nem fejezhetnők be csattanósabban, mintha idézzük *De Maistre* grófnak egészen ide illő szavait.

A gróf leánya egy alkalommal *Voltaire*re hivatkozva így ír atyjának: «A nő épügy képes és való mindenre, mint a férfi». A kitünő gróf erre 1808. október 24-iki kelettel *Szentpétervárról* így felel leányának:

«*Voltaire* szava csupa üres hízélgés s egyike amaz ezernyi ostoba kijelentéseknek, melyeket a ferneyi filozóf tett. *Épen az ellenkező az igaz*. A nők egy irányban sem alkottak mesterműveket. Nem ők írták az *Iliast*, sem az *Aeneist*, nem a *Megszabadított Jeruzsálemet*, sem az *Athaliát*, sem a *Misantropot*, sem a *Játékost*.

A *Pantheont* s *szent Péter* dómot sem ők építették, nem ők alkották meg a milói *Vénust*, sem a belvederi *Apollót*. Nem ők írták a *Principiumok könyvét*, sem a *Világtörténelem feletti értekezéseket*, sem a *Telemachot*. Az algebrát s a messzelátót nem ők találták fel, sem a szövés mesterségét.

De van egy nagy dicsőségük! Az ő keblükön, ölükben képződik, ami a világon a legnemesebb: a jó ember, a jó asszony. Ha a fiatal hölgyet jól nevelik, ha tanulékony, szerény és jámbor, egykor így is fog nevelni: és ez a világ legnagyobb művészete.

A sok tudomány (s még inkább a politikai szereplés!) a nőt annak a veszélynek teszi ki, hogy nem tetszik sem a férfiaknak, sem a nőknek. A férfiaknak azért nem, mert nem akarják, hogy asszony velük egyforma legyen, a nőknek pedig azért nem, mert nem tűrik, hogy egyik-másik nő náluk több legyen».

És mikor a fiatal grófnő édesatyja e szavai miatt panaszra fakad: «akkor tehát a nő közepszerűségre van kárhoztatva», de *Maistre* így felel:

«Nem úgy van! A nők a fenségesig emelkedhetnek, de a női fenségesig. A nők nagy része erősen téved, midőn azt hiszi, hogy a nő másképen nem tüntetheti ki magát, hanem csak úgy, ahogy a férfiak.

II.

A szülők és gyermekek.

1. A gyermekek kötelességei szülőik iránt.

A szülők tekintélye.

Midőn az Úr az Evangéliumban kijelenti: «*Ne hijatok senkit atyátoknak e földön, mert egy a ti Atyátok, ki mennyekben vagyon*» (Mt. 23, 9.), távolról sem akarta a szülői méltóságot kisebbiteni vagy megtagadni, hanem inkább megistenítette azt. Kívánja, hogy a gyermek szemében szinte elmosódjanak a testi atya, anya egyéni, emberi vonásai és átragyogjon azokon az ő általuk képviselt Atya, ki

a mennyekben van. És ha voltaképen minden tekintélyre áll ez, miként ezt a Bevezetésben bővebben kifejtettük, de egyikre sem inkább, mint a szülőire, mely az isteniből legközvetlenebbül s legtöbbet merített.

Isten a lét és élet ősforrása, — a szülő a Teremtő eszköze és munkatársa a lét és élet adományozásában.

Isten a legmagasabb méltóság az égben s a földön, — s a szülőnek a magáéból a legtöbbet adott.

Isten a legnagyobb hatalom a mindenségben, — a szülőknek ez isteni hatalomból a legbővebb rész jutott.

Ebből azután önként következik, hogy amint *Istent*, a legfőbb jót, minden jó adományozóját hálás szeretet illeti meg, épen úgy kedves szüleinknek is, akik által az *Isten* a legtöbb lelki s testi jót közli velünk, hálával s szeretettel tartozunk.

Amint *Isten*, mint a legkimagaslóbb tekintély, a legnagyobb tiszteletre tarthat igényt, épúgy Ő utána a szülők azok, akik tőlünk a legnagyobb tiszteletet követelhetik.

Amint *Istennek* feltétlen engedelmességre van joga, úgy a szülői hatalom az, amely előtt a gyermeknek *Isten* után leginkább meg kell hajolnia.

A szeretet, tisztelet, engedelmesség tehát a hármasság gyermek kötelesség, mely emberi természetünkbe a legmélyebben nyújtja le gyökereit. Épen ezért,

aki e hármasság gyermeki kötelem ellen vét, egészen sajátos bűnt követ el az *Isten negyedik parancsa*, a *kegyelet*, a «*pietás*» ellen s mint ilyet a szent gyónásban külön meg kell említeni.

Igy nevezetesen a kegyelet ellen vétünk, ha szüleinket életükben, épségükben, becsületükben, jó hírnevükben s család-kormányzói jogaikban sértjük, támadjuk meg. Ugyanis az e fajta vétkek irányulnak leginkább a szeretet, tisztelet s engedelmisség ellen, amellyel *szüleinknek* tartozunk.

Míg ellenben, aki szüleit csupán vagyonukban károsítja meg, bár súlyosan vétethet, de nem annyira a kegyeletet, mint inkább az igazságosságot sértette meg, jólehet azt sem oly fokban, s mértékben, mintha idegenek ellen követné el ugyanazt a bűnt, amint a «*Hetedik Parancs*»-ban bővebben ki fogjuk fejteni.

4) Szeretet.

«*Isten a szeretet.*» Legfőbb parancsa: «*szeress!*» «*Szeress engem*», «*szeresd szüleidet s többi felebarátodat!*» Ez az egész «*tíz parancsolat*».

Néhány évvel ezelőtt egyik nagyobb iskolai tesztületben kísérletképen 700 gyermeket megkérdeztek: «*hogyan képzeled el magadnak a jó Istent?*» És csak 13 felelő a 700 közül: «*Én Istent úgy képzem, mint édesapámat!*» Ez szinte valami beteges tünet. Úgy volna rendjén, ha minden gyermek atyjában, anyjában látná Isten leghűbb képét, szüleiben szeretné a jó Istent.

A szeretetet a szeretet gyulasztja ki. És van-e

tisztább, önzetlenebb, áldozatosabb, Istenéhez hasonlatosabb szeretet, mint amit a Teremtő az édesapa, anya szívébe oltott? Mennyi féltő gondba, aggodalomba, fájdalomba kerül az a gyermek anyjának, míg az a szíve alatt hordja s a világra hozza; mennyi munkába, verítékbe, könnybe, szenvedésbe, míg gyermekéből önálló, derék, becsületes ember lesz! Mindezt megkönnyíti, megédesíti a szeretet. Mi a szülő élete, mint szüntelen áldozat azért a gyermekért, akitől megfelelő viszonozást, hálát alig remélhet? Sőt, ha a szülő biztosan előre láthatná gyermeke hálátlanságát, még akkor sem tudna másért élni, mint gyermeke jövődő boldogságaért szerencséjeért. *Nero* anyjának állítólag még fia születése előtt megjósolták, hogy fia császár lesz, de anyját megfogja gyilkolni. És az anya?— «Mindegy! — szólt — hadd öljön meg, csak legyen császár!» Ilyen az anya mind. Az isteni szeretetnek ez a tiszta átszüremlése az anyai, atyai szíven, mint bimbót, kifakasztja a gyermeki szívet. Már a bölcsőben a még öntudatlan szeretet mosolyra fakasztja a kicsi angyali arcot. A gyermek anyja felé tárja karocskáit, anyja keblére kívánczik, szívére simul hizelegve. És az édesanya kárpótolva érzi magát eddigi összes szenvedése miatt s azért, ami csak reá még a jövőben vár. Ez az istenadta gyermeki szeretet, kell, hogy utóbb mind öntudatosabb s tevékenyebb legyen bennünk.

E szeretet megnyilvánul elsősorban az élő s elhunyt szülőkért való buzgó *imádságban*.

Hiszen, Istenem! ők is mennyit, de mennyit imádkoztak értünk! Mennyi fohász és sóhaj szállott érettünk az égbe niár a bölcsőnk felett s azután azok az imádságra kitárt karok áldást esdve, óvva, védve kísérték bennünket minden léptünkben-nyomunkban az élet tekervényes, rögös, veszélyes útjain. Nem mulhatik el tehát nap a hálás gyermeki szív felett, hogy szüleinek ideiglenes s örök jóléteért ne ostromolná az eget.

Továbbá a hálás gyermek *ragaszkodik* szüleihez.

A nemes gyermeki szív már csak otthon, szülei közelében szeret melegedni. Mint az ártatlan egiptomi *József*, otthon, atyja, anyja körében érzi magát jól s úgy kell őt szilajabb természetű testvérei után *küldeni*; s ha távoznia kell, legalább gondolatban, lélekben velük marad.

A francia-amerikai háborúban történt. A két ellenfél csatahajói egymással szemben csatakeszen állnak s várják a jelet a támadásra. Az amerikai hajók egyikének fedélzetéről matróz veti magát a tenger hullámaiba. Mindenki szökevénynek, árulónak tartotta. Kihalásszák és nyomban rög-tönzött haditörvényszék elé állítják. «Miért vetetted magad át gyáván a korláton?» kérdi a hadbíró. «Igen! átugrottam a korláton — feleli a matróz — de nem gyávaságból tettem. Kabátom a tengerbe esett s annak zsebében édesanyám arcképe. Otthon búcsúzaskor megígértem anyámnak, hogy képét — bármerre menjek is, mindig szíven hordom. Sőt kezemet is adtam reá!

Meg kellett tehát a képet a tengerből mentenem!» — És vajjon mi szívünkben hordozzuk-e szülőink képét? Ha az így van, akkor bizonyára jobban vigyázunk szívünkre és megmentjük azt. A későbbi jeles pap-tanár, *Dugonics Endre* kisgyermek korában halálra ítélt anyja után a tűzbe is belerohant. Alig hogy meg tudták a lángokból menteni.

Végül boldognak, nagyon boldognak érzi magát a gyermek, ha megerősödött karjával a gyengülő szülőket *támogathatja*, nekik lehetőleg kényelmes, gondtalan, derült életoszt biztosíthat.

Ez a legszebb, legédesebb, de egyúttal legigazságosabb kamat, amelyet a jó nevelés által felhalmozott, befektetett tőke méltán igényel.

És hol van gyermek, aki nem tartaná szent büszkeségének, hogy e kamatot bőségesen fizetni tudja?

Frigyes Ágost szász választófejedelem, akit 1697-ben a lengyelek hazájuk királyi trónjára hívtak meg († 1733.), polgári öltözékben, méltóságának minden jelvénye nélkül székvárosának, *Drezdának* utcáin sétálgat. Feltűnik neki az egyik szegény utcakövező, aki derült arccal, vidám dallal ajkán végzi fárasztó munkáját. Szóba áll vele: «Mennyi a béred?» kérdi tőle. «Tizenkét fillér», volt a válasz. «Az bizony nem sok!» feleli a fejedelem. «De azért elég — viszonzá a szegény munkás — hogy belőle *magam* megéljek, sőt *kamatot* fizessenek és *tőkét* gyűjtsen öreg napjaimra.» «No ez bizony talány előttem», mondja a fejedelem. «Ha akarod,

jöjj és saját szemeddel láthatod a megfejtését», szól erre a munkás. És a jóságos fejedelmet szerény, kicsi otthonába vezeti el, ahol hat egészséges, vidor gyermek játszadoz a földön, miközben két aggastyán — a nagyszülők — vigyáznak reájuk. «Ime — mond a munkás — ezeket mind én tartom el. Szüleimnek fizetem a belém fektetett tőke kamatait, gyermekeimben pedig gyűlöm a tőkét öregségemre.» *Fülöp Ágost* fejedelmi bőkezűséggel jutalmazta meg a találynak ily szellemes és nemes megfejtését.

Ennél is sokkal meghatóbb s szinte a fenségig emelkedik a gyermek erénye, ha szüleit *hősi áldozat* árán is kész támogatni.

Kicsiny leányról jegyezte fel a krónika. Az otthon bútorát, holmiját apródonkint már mind eladogatta, hogy beteg édesanyját táplálhassa. Végre gyermeki szívének legdrágább, becézett kincsét rejtí — pityeregve — köténykéjébe, hogy a zálogházban néhány fillérért értékesítse. E kincs az ő hajasbabája volt. A zálogház hivatalnokait — bár hozzászoktak már a szívfacsaró jelenetekhez — elérzékenyítette ily nagy nyomor s a gyermeki szív hősi áldozata. Kis gyűjtést rögtönöztek maguk közt a család istápolására.

Nem kevésbé megindító annak a *nagy leánynak* esete, aki 1896-ban pompás hajzatát kínálta egyik bécsi fodrásznak megvételre. A leány 20 forintot kért bájos alakja e legnagyobb diszeért, a fodrász azonban csak 8-at ígért. Végre 10 forintban állapodtak meg. Egy — a magyar kiállítás-

ról éppen átutazóban lévő angol néma tanuja az alkudozásnak. A fodrász veszi ollóját s a szép haját tulajdonába venni készül. Közbelép az angol, tudakolja a leánytól, hogy mi indítja őt erre a reá nézve kétségkívül hősi áldozatra. A leány némi szabódás után őszintén bevallja, hogy édes-
atyja tönkrement gyáros, anyja súlyosan beteg. A hajdan jó napokat látott család most éhhalállal küzköd. Az angol erre előveszi pénztárcáját és 100 font sterlinggel magának váltja meg a haját. Ollót kér, *egyetlen szálat vág* le belőle, hogy el-
tegye örök emlékebe. A tekintélyes összeggel a leány atyja szerény üzletet nyitott, amelyen szem-
mel látható volt *Isten* áldása. Bizonynal a hős-
lelkű leány áldozata érdemelte azt ki.

Jegyzet: A szülőkről való gondoskodás kötelme oly mélyen gyökerezik az emberi természetben, hogy még a *szerzetesi* hivatásnak is útját állhatja. Ha a szülők gyermekük támogatása nélkül éppen nem vagy csak nagyon nehezen élhetnének, a gyermek köteles a világban maradni s szüleiről gondoskodni. Bármily nehéz is lehet ez az áldozat, vigasztalja meg a gyermekeket az a tudat, hogy *Isten* ily esetben a hivatást csak azért adta, hogy a világban is szentebbül éljen vagy pedig szerzetbe lépését később pénzrehajtsa.

A természet e törvényét az egyházjog is támogatja. Az 542-ik törvénycikk értelmében ugyanis *«tilos a szerzetbe felvenni a gyermekeket, kik atyjukat vagy anyjukat, nagyatyjukat vagy nagyanyjukat súlyos szükségükben támogatni tartoznak, hasonlóképen a szülőket, akikre gyermekeik táplálás, nevelés dolgában még rászorulnak»*. Sőt, ha a szülők később jutnak szorult

helyzetbe, elég ok lehet, hogy már fogadalmas gyermek fölmentést kérjen s szülei gyámolítására a világba visszatérjen.

Vétkek a szeretet ellen.

Vétkezik a szeretet ellen az a gyermek, aki szülőivel szemben az ellenszenvnek vagy gyűlöletnek ad helyt a szívében. Talán semmi sincs, ami annyira elrútítaná s elfadítaná az Istentől oly remekül megalkotott emberi szívet, mint ez a természetellenes bűn.

Könnyen meglehet, hogy némely szülő gyermeke részéről kevésbé érdemel szeretetet. Ámde még ily esetben is a nemesen gondolkodó és érző gyermek *Szém* és *Jáfel* példájára szemét gondosan elfordítva igyekszik betakarni, elleplezni azt, ami a szülőknek szégyent okozhat.

Mélyen sérti a kegyeletet, ha a gyermek szülei vel haragban él, nincs hozzájuk szelid, hanem csupán szurós szava, megvető tekintete; életüket keseríti, rövidíti, sőt halálukat kívánja.

Vakmerő kihívása ez a boszuló isteni igazságosságnak, mint ahogy kihívta azt maga ellen *Entner János* a felsőausztriai *Mühldorf* községben. (1911.) Beteg édesanyja orvosért küldte. Ő egyben betér az asztaloshoz is, hogy koporsót rendeljen, «mert az öreg úgy sem viszi már sokáig». Még aznap este részeg fővel vizesárokba fulladt s másnap akár őt tehették az anyja számára rendelt koporsóba. Szerencsétlen anyja azonban felépült és még soká imádkozhatott bűnös gyermekeért az isteni irgalomhoz.

Súlyosan vétkezik, aki szüleit szükségükben, aggkorukban nem segíti, betegágyukon lelkük üdvéről nem gondoskodik. Sajátságos, hogy épen a «legfinomabb» családokban a «leggyengédebb» gyermekek szokták ezt a főbenjáró kötelességüket elhanyagolni. Ha kicsiny s könnyű operációval szüleik életét megmenythetnék, bizonyára nem kimélnék meg szüleiket az ezzel járó félelemtől s fájdalomtól. És íme ugyanezek a gyermekek engedik szüleiket szentségek, gyónás nélkül elveszni, minden valószínűség szerint a pokol szörnyű lángjaiba hullani, csak hogy meg ne ijedjenek az üdvösségnek annyi vigaszt és erőt rejtető eszközeitől. Valóban az ily gyermekeknek nincs gyakorlati hitük s nincs szívük. Nagy bűn továbbá a szülők igazságos s törvényes végrendelkezését lehetőség szerint végre nem hajtani.

Jegyzet: Köteles-e a gyermek elhunyt szülői adósságát kifizetni? Az igazságosság és kegyelet egyaránt követelik, hogy a gyermek elhunyt szülői adósságát kifizesse, ha ezek reája megfelelő vagyont hagytak. Az adósság ugyanis a vagyont terheli; de meg a szülők becsületének épségben tartása gyermeki kötelesség. Ha azonban a szülők vagyon nélkül hunytak el, az adósság törlesztésére a gyermek — legalább is az igazságosság címén — nem kötelezhető. A szülők adósságának törlesztése még azon esetben sem terheli a gyermeket, ha a szülők a kölcsönöket gyermekük neveltetésére fordították. A neveltetés költségeit előteremteni ugyanis nem a gyermekeknek, hanem a szülőknek dolga, kötelessége.

B) Tisztelet.

A szülők iránt tartozó tisztelet, mint a második gyermeki kötelezettség, megköveteli, hogy a gyermek szülőiben minden körülmények között elismerje a méltóságot, mely a természet rendjében a legelső, amellyel t. i. földi teremtetőinek tartozik s külső viselkedésével is tanúsítsa azt.

És emeljen bár bennünket a *Gondviselés* bármily magas polcra, el kell ismernünk, hogy vannak, kik a természet rendje szerint felettünk állnak. Ezek a mi édes szüleink, akik előtt mindig mélyen meghódolunk s akikkel szemben kézsókkal szoktuk kifejezni szerető tiszteletünket.

A papáknak, mint *Krisztus* földi helytartóinak lábcsókkal adóznak a hivek milliói, de ők leszállnak trónjukról, hogy anyjukat megtiszteljék. Így tettek V. *Sixtus* és XI. *Benedek* szegény, polgári származású édesanyjukkal szemben. A világi fejedelmek hasonlóképen cselekszenek. *Salamon* király hallatlan keleti pompájában fogadja előtte porba hulló népe hódolatát, de nem feledkezik meg arról, hogy mivel tartozik anyjával szemben. Királyi székén ül, midőn egyszer édesanyja, *Bethsabé* lép a terembe. A király azonnal felkel, édesanyja elé siet s mélyen meghajol előtte. Azután egy másik királyi széket hozat elő, azt jobbfelől a saját trónja mellé helyezteti s szülőjét arra ülteti.

Az újkorban is megtörtént, hogy egy anya

császári fia trónja elé járult. *Letitia* asszony volt ez, *I. Napoleon* édesanyja. A lángeszű zsarnok, aki előtt egész *Európa* reszketett, aki *Krisztus* helytartóját, *VII. Piust* is tanácsadó bíboros főpapjaival együtt rabbilincsbe verte, határtalan gögjében kezét anyjának csókra nyújtja. *Letitia* sértett anyai önérzettel utasítja vissza fiának kezét. «De anyám — szól erre e császár — nem vagyok-e én már most a te uralkodód?» «Igen — feleli *Letitia* — de én meg a te anyád vagyok és az is maradok!» *Napoleon* észretért s maga csókolt kezét anyjának.

Vétkek a tisztelet ellen.

Ezen köteles tisztelet ellen *vét* a gyermek, ha szüleit bármi módon lekicsinyli. Még tréfából sem illik szüleinket csak úgy bizalmasan «öregeknek» nevezni. *Súlyos bünt* követ el, aki szüleit megvető vagy gyalázó szavakkal illeti, szóval, jellel gúnyolja, szegénységüket, egyszerűségüket, aggkori tehetetlenségüket szégyenli. «A szemet, mely megcsúfolja atyját s lenézi anyja szülését, vájják ki a patakok hollói és egyék meg a sasok fiai» (Péld. 30, 67.) — ügymond az Úr. Nagy szégyen, midőn a keresztényeket olykor a pogányoknak kell a *IV. parancsra*, a szülők iránti tisztelet dolgában kioktatni.

Mintegy 60 évvel ezelőtt *St. Jean d'Acre*-ben egy édesapa, miután fiatal kereskedő fia megházasodott, szép tágas lakását úgy osztá meg vele, hogy magának tartá meg a felső, jobbik

részt, míg fiának a kevésbé kényelmes, alsó lakosztály jutott. A fiú azonban csakhamar elégedetlenkedni kezdett s végül öreg édesatyját lakáscserére kényszerítette. Megtudja ezt a török helytartó, a szigorúságáról híres *Djezzer*. Megidézi a fiatal kereskedőt. Diványon ülve, hivatalnokaitól s hóhéraitól körülvéve fogadja. «Milyen vallású vagy te?» — veti fel az első kérdést. — «Én keresztény vagyok» — feleli az ijedtségtől sáppadozó kereskedő. — «Ám akkor bizonyítsd be a nálatok szokásos jellel s a hozzá tartozó szavakkal keresztény voltodat» — folytatja a török bíró. A kereskedő reszketve vet keresztet, halk hangon rebegve «Az *Atyának, Fiúnak s Szentléleknek* nevében.» — «Még egyszer s egész hangosan!» — kiált rá a haragos pasa. A kereskedő engedelmeskedik. «Nos, hát, jegyezd meg magadnak jól, — dörögi erre a pasa félelmetes hangon, törét kezében forgatva — hogy *fölül* van s *első* az apa s *alul* a fiú. Most pedig eredj haza s cseréld vissza rögtön a lakást, költözzél abba, amely alul van, mert különben egy óra alatt fejed a földön fog gurulni.» Mondani sem kell, hogy ezt a leckét a bűnös gyermek megértette; hazament, bocsánatot kért atyjától s hibáját jóvátette.

Sőt már a pogány ókorban, midőn a bölcs *Pittacus* meghallotta, hogy egy lelketlen fiatalember nem átalotta tulajdon édesatyját a bíróságnál beperelni, így szólította meg: «Te! ha nincs igazad, akkor elítélnék; ha pedig igazad

van, megérdemled, hogy elítéljenek!» Még az istentelen *Rousseau* (Russzó) is megátkozza a hálátlan, tiszteletlen gyermeket s azt állítja, hogy «az ilyet agyon kellene verni, mint a veszett kutyát».

Még borzalmasabb bűn a tisztelet ellen, ha gyermek arra vetemedik, hogy szülei ellen *kezet emeljen*, azokat megfenyegeesse, akár csak kissé is megüsse, meglökje, megrúgja. És itt nem annyira a cselekedet nagysága jön számításba, mint inkább a benne rejlő borzalmas tiszteletlenség. Az ily bűn szinte bosszúért kiált az égbe s Isten e kiáltásra felelni szokott... Bizonyos ifjú a kocsiból kibukva oly szerencsétlenül esett, hogy megsérült lábát le kellett operálni. «Épen ezzel a lábammal rúgtam meg egyszer az édesanyámat» — vallotta be nyíltan keserves zokogás között.

Még a legdurvább lelkiismeretet is megkínózza előbb vagy utóbb az ily szörnyű bűn tudata, emléke.

Midőn 1228-ban *Szent Antal Páduában* bőjtí szentbeszédeit tartja, töredelmesen ismeri be előtte egy *Lénárd* nevű fiatalember, hogy anyját megrúgta, mert ez őt valamely rossz ház látogatásától visszatartani akarta. A szent felháborodással szól: «Az ily láb megérdemelné, hogy levágják». És az ifjú, hogy a lelkiismeret marcangoló kínjától, szemrehányásától megszabaduljon, hazasiet s lábát baltával levágja. *Szent Antal*, aki csupán a bűntudatot akarta az ifjában felrázni, rész-

vételt értesül az esetről, felkeresi s csodásan meggyógyítja. «Aki megveri (megrúgja) atyját vagy anyját, halállal haljon meg. — Aki megálkozza atyját vagy anyját, halállal haljon meg» (Móz. II. 21, 15—17.) — hirdeti ki az igazságos, rettentő ítéletet az idők s örökkévalóság halhatatlan Királya.

Jegyzet: Liguri szent Alfonz, egyike a legnagyobb tekintélyeknek az erkölcstanban, azt tanítja, hogy «legalább is a halálos büntől menthető az a gyermek, aki a közmegvetés által megbélyegzett szüleivel — anélkül, hogy tőlük a belső szeretetet s a szükséges támogatást megtagadná — külsőleg nem érintkezik. Hasonlóképen nem vádolható, legalább súlyos bűnről az a gyermek sem, aki szüleit, ha ezek aggkor, elmebaj vagy ittasság miatt józan eszüket nem használhatják, szóval vagy tettel fékezni, rendben tartani igyekszik». Sőt vannak bizonyára körülmények, melyekben az ily eljárás teljesen büntelen.

Bocsánatkérés.

A szülők elleni tiszteletlenséget bocsánatkérésel s a hiba megjavításával kell jóvátennünk.

Szép s üdvös szokás, hogy a gyermekek időnként, de főleg, midőn a szentgyónáshoz járulnak, szüleiktől *kézcsókkal kérnek bocsánatot*. Nagy kár volna, ha az ily épületes dolgokat a divatból kimenni engednők. Sőt még felnőtt korunkban se essék terhünkre ez az *Isten* előtt oly kedves megalázkodás és penitencia, főképp oly esetben, ha a szülők iránti tiszteletről egyben-másban valóban megfélekedtünk. A gyóntatóatya ilyenmire kifejezetten ritkán kötelez, mert kiméli az

emberi gyengeséget, nem akarja nehezíteni a megtérést, de meg aztán méltán fel is tételezi, hogy a szülők a *formaszerinti* bocsánatkérését, mely őket jogszerint megilletné, szívesen elengedik, ha gyermekük magát őszintén megjavítja.

C/ Engedelmesség.

Nincs hatalom, mely az egész emberiség részéről oly általános elismerésben részesült volna, mint a szülői hatalom. Sőt a pogányság, mely az Atyát, ki a mennyekben van, elfeledte s a legfőbb Lényben csak villámot szóró, bosszút lihegő zsarnokot látott, a földi apából is kegyetlen kényurát csinált. *Romulus* törvénye szerint «az apa teljes hatalommal bír a gyermeket kitagadni, eladni vagy megölni». A pogány kínai még manapság is a neki alkalmatlan gyermeket minden lelkiismeretfurdalás nélkül dobja oda az állatoknak vagy fojtja a mocsárba. A néger pedig, ha neki úgy tetszik, egy darab rongyért vagy egy kis pálinkáért rabszolgának adja el gyermekeit.

Az édes Üdvözítő volt az, aki halhatatlan igéivel: «*Hagyjátok a kisdedeket hozzám jönni...*» (Mt. 19, 14.) a gyermeket is emancipálta s istenadta emberi jogaiba visszahelyezte.

Midőn azonban az isteni Mester a gyermeket átkos rabszolgaságából megváltotta, távolról sem vette le róla az engedelmesség üdvös terhét, azt a szent ígát, amely alatt jómaga is meghajtottá istenemberi vállát.

A gyermek tehát köteles szüleinek szótfogadni

mindenben, amiben csak Isten a szülők gondjaira bízta őt s mindaddig, amig csak a természet rendje s a törvény értelmében önállóságát el nem éri. «Gyermekek! engedelmeskedjete szüleiteknek mindenekben, mert ez kellemes az Úr előtt» (Kol. 3, 20.) — int az apostol.

Engedelmesség nélkül ugyanis a szülők nem felelhetnek meg *Isten* adta hivatásuknak s nem teljesíthetik főbenjáró kötelességüket gyermekeikkel szemben.

A legpokolibb gondolat volt, melyet valaha a sötétség fejedelme embernek sugalt, a gyermekeket forradalmasítani s a *negyedik s hatodik* parancs ellen lázítani. Ily merényletre, a kommunizmus idején is csupán a társadalom söpredéke, *Isten s ember* esküdt ellenségei vállalkozhattak.

Hogy azonban valamely bűnt a szüleinknek tartozó engedelmesség ellen *súlyosnak* ítéljünk, a következőknek kell közrejárásniuk :

a) *A parancsnak komolynak kell lennie*, nem csupán tanácsnak, intelemnek, buzdításnak.

b) *A parancsolt dolog jelentékeny legyen*, vagyis olyan, mely az illető gyermeknek vagy pedig az egész családnak közjavát komolyan érdekli. Így pl. *súlyos bűn* alatt parancsolhatja a szülő, hogy gyermeke a saját maga jövője s a család jóléte érdekében erejéhez képest komolyan dolgozzék, a veszélyes helyeket, ismeretségeket, szórakozásokat kerülje.

Hogy azonban a gyermek a *negyedik parancs ellen is* súlyosan vétkezzék s így kettős halálos

bűnt kövessen el, kell, hogy a tett elkövetésekor tudatában legyen s ügyeljen arra, hogy ezt vagy azt a dolgot nem csupán *Isten*, hanem a *szülők is* komolyan parancsolták vagy tiltották. Ily esetben a szülői parancs, illetőleg tilalom megszegését, mint külön bűnt a szentgyónásban fel kell említeni.

Ha pedig oly szülői parancsról vagy tilalomról van szó, mely nem egyes esetre, hanem valamely szokásra vonatkozik (pl. «ne járj a korcsmába, légy itthon kapuzáraskor»...), halálos bűn a *negyedik parancs* ellen rendszerint csak akkor forog fenn, ha a gyermek a szülői parancsot, illetőleg tilalmat gyakran megszegi.

c/ Továbbá, mint minden hatalomnak, úgy a szülőinek is *határokat szab a cél*, amelyért *Isten* azt adta. Csupán ezen határokon belül köteles a gyermek szüleinek «*mindenben*» szótfogadni. Midőn a *Teremtő* a hitveseket a szülői méltóságra meghívja, egyben szent kötelességükké teszi gyermekeket fölnevelni, annak üdvéről, lelki s testi javáról gondoskodni és ami nélkül mindez lehetetlen, a házi rendet s fegyelmet fenntartani. Parancsolhatják, illetőleg tilthatják tehát gyermekeiknek mindazt, ami erre a célra szükséges és hasznos.

Midőn tehát elrendelik, hogy gyermekeik vallási és iskolai kötelességeiket pontosan teljesítsék, lelkük s egészségük veszélyétől óvakodjanak s mindezt ellenőrzik, a vétkes gyermeket büntetik, szoros szülői joggal cselekszenek. A gyer-

mek viszont a szülők felügyelete s házirend alól magát ki nem vonhatja, szülői beleegyezés nélkül szolgálatot, foglalkozást nem vállalhat stb.

Ellenben nem tilthatják meg a szülők — mert hatalmuk körén kívül van — hogy a gyermekek saját jövőjükéről gondoskodjanak s hajlamaiknak megfelelő, lehetséges, tisztességes pályát válasszanak. Nevezetesen pedig az élet nagy választójánál a gyermek joga a mindennél fontosabb életkérdésben dönteni: vajjon a parancsok tágas országútján akar-e maradni, avagy elfogadja a tanácsokat, amelyekkel az Úr áldozatos, de dicsőséges ösvényre hívja meg választottait. Igen! a gyermeknek elvitázhatatlan, természetadta joga annak idején *házasságot* kötni, *házastársát megválasztani*, vagy pedig — ha úgy tetszik — *egyházi, szerzetesi pályára lépni*. Úgy az egyik, mint a másik reánézve mentőhorgony, az üdvösség kérdése lehet, ki vitathatja el tehát a jogát, hogy egyikét vagy másikat megragadja?

A szeretet, tisztelet s jórend mindazonáltal megkövetelik, hogy ily nagy és a szülőket is anyyira érdeklő lépés előtt velük értekezzenek.

A *házasság* ügyében bizonynyal ők lesznek a legalkalmasabb tanácsadók. Hiszen ők ezt az utat járták meg, ezen a pályán szereztek értékes tapasztalatokat. Hiba volna a gyermek részéről ily segítséget igénybe nem venni. Mindazonáltal a szülői tanácsot a házasság kérdésében csupán akkor köteles a gyermek tekintetbe venni, ha az nagyon meg van okolva, főképp, ha az a

tanács az isteni s egyházi törvényekre támaszkodik.

Ha azonban egyházi pályáról, szerzetesi hivatásról van szó, többnyire jobb, ha a gyermek szüleivel nem *tanácskozik*. A hivatást ugyanis, mint maga *Jézus* állítja, nem mindenki fogja fel, legkevesébbé a szülők, akiket a hozandó áldozat elfogultakká szokott tenni. Személyes tapasztalataink e téren amúgy sincsenek. A gyermek tehát, akihez különben is már a legjobb tanácsadó, *Isten* szólott, érje be azzal, hogy kedves szüleivel egyszerűen közli szent szándékát és elhatározását, beleegyezésüket s áldásukat kéri. Ha a szülők elengedik gyermeküket, a hozott áldozat *Jézus* ígérete szerint a százszorosát s az örök életet fogja számukra is megteremni. Bárcsak minden szülő úgy gondolkodnék e kérdésben, mint ahogy lisieuxi (liziói) Kis Szent *Teréz* édesatyja. Ez, midőn oly forrón szeretett, bájos leánykája tudára adja, hogy *Jézus* őt zárdába hívja, örömtől kigyúlt arccal fogja meg annak kezét. «Jöjj, gyermekem — szól — lépünk együtt az oltáriszentségi *Jézus* elé, hogy megköszönjük neki a nagy kegyelmet, melyben családunkat részesíté s hálálkodjunk a kitüntetésért, amellyel engem megtisztelt, midőn az én házámban keresett magának menyasszonyt.» De ez olyan — napjainkban ritka — atya is volt ám, akiről szent leánya Önéletrajzában elmondhatta: «Csak reá kellett néznem, hogy lássam, miként imádkoznak a szentek».

Ha azonban a szülőkben hiányzik — mint

manapság oly gyakori eset — a hit szelleme, a lelki érzék, és beleegyezésüket megtagadják, a gyermek *szent Alajos* példájára igyekeznek ima s penitencia által számukra *Isten* felvilágosító s erősítő kegyelmét kiesdeni. Ámde *szent* jogáról s a hivatással járó óriási lelki előnyökről kár volna lemondani. Egyébként *szent* elhatározását, ha teheti, megvalósíthatja szülői beleegyezés nélkül is; mert *«aki atyját vagy anyját inkább szereti, mint engem, nem méltó hozzám»* — mondja az Úr.

d) Végül külön is ki kell emelnünk, ami ugyan az előző c/ pontból önként következik, hogy szüleinknek csupán *megengedett* dologban szabad szótfogadnunk. Amint a szülők a legcsekélyebb rosszat, pl. egy jelentéktelen hazugságot parancsolnának, *ebben* nem képviselik a végtelenül *szent Istent*, *ebben* nincs tehát tekintélyük, hanem a csábító megalázó szerepére vállalkoztak. Menynyire nem illik ez a szülői méltóságához! Így esetben a szülői akaratnak ellenszegülni nemcsak nem bűn, hanem sokszor hősi erény.

Szent Hermenegild királyfi atyjának, *Leovigildnek*, ki őt az áriánféle eretnekségre akarta kényszeríteni, a börtönből azt üzeni: *«Inkább lemondok apám szeretetéről, a koronáról s az életről, semhogy hitemet megtagadjam»*. 568-ban szenvedte tulajdon atya rendeletéből a hősi vértanulhalált. A 23 éves *szent Perpetuát* felkeresi börtönében agg édesatyja. *«Gyermeke — rimáncodik zokogástól fuldokolva, leánya kezét csókolgatva — könyörülj ősz apádon, ki téged karján hordozott*

s minden testvérednél jobban szeretett, könyörülj tulajdon gyermekeden, ki nélkülöd nem élhet! Térj vissza őseid (pogány) hitére!» De a nemes asszony, bár szíve majdnem megszakadt a fájdalomtól, kijelenti: «Atyám, én nem cselekedhetem Isten akarata ellen!» Ugyanez a szívetrázó jelenet, ugyane párbeszéd megismétlődött, midőn *Perpetuát* a vérpadra vitték, amelyen *Jézus Krisztusért* mindent feláldozott, ami csak drága s kedves az emberi szívnek. († 203.) *«Inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek»*, még ha ezek az emberek tulajdon szülőink is, és «jobb megszomorítani a szülőket, mint *Krisztust*». (*Klim. Szent János.*)

Vétkek az engedelmesség ellen.

Miután az előzőkben már kifejtettük, hogy mit parancsolhatnak a szülők joggal gyermekeiknek, s mikor vét súlyosan a gyermek a szülői parancs, illetőleg tilalom ellen, az engedetlenség bűneinek részletes felsorolása feleslegessé vált. De nem fog ártani, ha az effajta vétkek átkára s végzetes következményeire a figyelmet külön is felhívjuk.

A legelső, amivel jóságos *Istenünket* az életben megbántottuk, valószínűleg a szülőnk iránti *engedetlenség* volt. Bár a hiba akkor még jelentéktelennek látszott, nagy szerencse, ha a bölcs és előrelátó szülő keze a kicsi sebet nyomban, ha fájdalmasan is, gyógyítgatni kezdé. Mert a bűnben is van haladás. Később mind hatalmasabban előtörnek — ha ugyan idejekorán le nem nyesik

azokat — az önakarat szilaj, vad hajtásai, az öntudatos dac, a «mit törődöm vele!», az «azért sem!» és a lélek lejtőre került, gurul alá, miközben nyomon kíséri e bűnnek szörnyű átka. — «Honnét van az, hogy némely fiú és némely leány ahelyett, hogy szüzi ékességben ragyogna, megbélyegezve és megbecstelenítve áll a világ előtt? Mert nem követték szüleik tanácsát: imádkozatok és örködjete; szüleik tilalma ellenére utána futottak minden bűnös alkalomnak. Miért ül némely fiú és leány a vádlottak padján és ítélik el azt hosszabb-rövidebb börtön- vagy fegyházbüntetésre? Nem hittek szüleiknek és nem engedelmeskedtek nekik, midőn azt mondták: «Tartsd szem előtt Istent és ne társalogj rossz emberekkel». Miért fekszik nem egy fiú vagy leány legszebb éveiben a betegágyon vagy vándorol évei virágában ki a temetőbe? Mert megvetették szüleik intelmét, mert mohón itták a világ s érzéki élvezetek poharát s így maguk ásták meg tulajdon korai sirjukat. Nem egy fiú s leány élete mondhatatlanul szomorú, sokat sirdogál, fel-felkeresi édes szülei sirját, hol könnyes szemekkel sóhajtozza, vajha szót fogadtam volna nektek, most nem nyomna oly borzalmas súllyal a kereszt. És az utolsó ítélet napján, midőn a szülő s gyermek találkozni fognak az igazságos Bíró trónja előtt, mily iszonyú s vérfagyasztó lesz az engedetlen gyermekek s erélytelen szülők egymásra szórt vádjait s szemrehányásait hallani!» (Melcher nyomán.) Az utolsó nagy világkatasztró-

fát mi idézi elő, a mindenség pilléreit mi döntögeti ki, ha nem az isteni s emberi *tekintély megvetése*? A romok az *engedetlen*, lázadó teremtményt temetik lángsírjába, örök halálra.

Vajha minden gyermek, aki *szent Ágostonnal* kénytelen bevallani: «miután megvetettem anyámat, kit nekem adtál, téged vetettelek meg, *ó Istenem*», mint ez a nagy egyháztanító még idejekorán, őszinte megtéréssel vigasztalná meg annyira elszomorított, érte kesergő, érte imádkozó szülőit!

A szülői hatalom megszűnése.

Amíg a szeretet s tisztelet a szülők iránt örök-érvényű, minthogy a szoros értelemben vett atyai (szülői) hatalom csupán a gyermek *nagykorúságáig* terjed, így a gyermeki engedelmisség kötelme is. Ezentúl a gyermeknek *illik* ugyan a *szülők tanácsát* kikérni, sőt ha otthon marad, *köteles is* a házi fegyelemnek magát alávetni, de egyébként szabadon, önállóan cselekedhetik.

Minthogy pedig a nagykorúság időpontját maga a természet el nem dönti, az állami törvényeknek kell azt megállapítaniok.

Hazánk törvényei szerint az ember 24 éves korában éri el nagykorúságát, eltérőleg a többi államoktól, amelyekben többnyire a 21-ik életév van határvonalnak kijelölve. Kivételt alkotnak a férjhez menő leányok (de nem így a házasuló ifjak!), akiket házasságkötésük bármely életkorban nagykorúsít. Továbbá az önálló ipart vagy

önálló háztartást kezdő egyének; az előbbiek 18 éves, az utóbbiak 20 éves korukban válnak nagykorúakká. A törvénynek ezen intézkedései lelkiismeretben is irányadók.

Törvénytelen gyermekek.

Törvényteleneknek nevezzük azokat a gyermekeket, akik oly férfiútól s nőtől származnak, akiknek viszonyát érvényes vagy legalább jóhiszeműleg érvényesnek vélt házasság nem szentesíti, igazolja. (1114. kánon.) Minthogy e szerencsétlen gyermekek törvénytelen uton, véték által lőnek az emberi társadalomba beledobva, reájuk a szülői hatalom olyként, mint a törvényes gyermekekre ki nem terjed s a törvényes gyermekek jogaiban, örökségében, előnyeiben nem osztozkodnak.

Mindazonáltal a szeretet és engedelmesség törvénye alól ők sincsenek felmentve, mert ez a gyermeki viszony szoros folyománya s a nevelés lehetőségének szükséges feltétele. Viszont a szülők, és pedig a természetjog szerint *mind a ketten*, kötelesek a gyermeket az *anya* társadalmi viszonyai szerint vagy legalább is *emberhez méltó módon* ellátni, nevelni, jövőjéről gondoskodni.

Jóllehet a jog a törvénytelen gyermeket kénytelen — a közjó érdekében — megbélyegezni s bizonyos előnyöktől megfosztani, de azért a keresztény szeretet őt sem taszítja el kebléről. Hiszen a szegény gyermek, aki egyébként a legszegebb, legnemesebb lelket kaphatta *Istentől*, szár-

mazásáról mit sem tehet, a társadalom leghasznosabb tagjává s az ég szentjévé válhatik.

Jegyzet: Ha a fogantatáskor, születéskor, avagy a kettő közti időben (lásd 1116. kanont) a szülők érvényes házasságra léphettek, szóval bontó akadály közöttük fenn nem forgott, a gyermek a reákövetkező házasság által törvényessé lesz. Midőn a származás törvényességét illetőleg kétség merül fel, a jog mindig a gyermek pártján áll s őt törvényesnek minősíti, míg csak az ellenkező be nem bizonyosodik.

Szeretet a testvérek iránt.

A közös vér, de még inkább a *közös szülők iránti kegyelet* testvéreink iránt *különös* szeretetre kötelez bennünket. A testvérek közötti béke, egyetértés a szülők legnagyobb öröme, vigasza s így a legszebb *hála* a gyermekek részéről, mellyel *szülőknek adózhatnak*. Viszont a viszály s gyűlölködés egyike a legnagyobb keserveknek, amelyet a testvérek a *közös szülőknek* okozhatnak s gyalázat, amellyel a már talán elhunyt szülők szent emlékét behomályosítják. Mily szomorú látvány, midőn testvérek még apjuk, anyjuk koporsójánál sem akarják egymást ismerni s a szülői sírnál sem akarnak találkozni!

Szeressük azért testvéreinket még akkor is, ha ez — mint minden erény itt a földön — kisebb-nagyobb, sőt hősi áldozattal járna is. Támogassa főkép az idősebb a fiatalabbat s tartsák fenn szerető, érdeklődő összeköttetésüket az egész élet folyamán: *«Az egyetértő testvérek olyanok, mint az erős pár.»*

Sohasem engedjék, ami éppen nem ritkaság, hogy az irigység és kapzsiság ördöge szívüket szétválassza. *Angolországban* történt, hogy egy apa rossz fiát az örökségből kitagadta. Halála után azonban a fiú megjavult. Erre öccse ezt írja neki: «Kedves bátyám. Atyánk, mint tudod, engem tett kizárólagos örökösévé. Ha ma is élne, ezt nem tenné. Ő csak azt a fiút akarta kizárni, aki voltál s nem azt, aki ma vagy. Siess! felezzük meg a vagyont». Nemde szép és épületes az ily önzetlenség! Nem kevésbé szép példát adott erre az a két testvér (egyik már házas, a másik még nőtlen), akik az atyjukról reájuk szállott földeket, testvériesen osztozkodva, egymás mellett békén birtokolták. A munkát — mint hajdanában a szülői háznál — közösen végézik egymást támogatva. Ott állnak már szép sorban az aratás után az aranysárga búzakeresztek a testvérpár szomszédos földjén. Az idősebbnek egyik szép napon gondolat ötlik eszébe: «Ejnye, az én szegény öcsém úgy dolgozik nekem, mint valami szolgálégény; hozzá még nincs is oly kedves, barátságos családi otthona, mint nekem. Egy kissé meg fogom tréfálni! Éjszaka meg fogom felette szaporítani a megérdemlett isteni áldást s a saját búzakeresztjeimből néhányat az ő földjére hordok át». Érdekes, hogy a fiatalabbnak a szeretet egészen hasonló gondolatot sugalt: «Én csak magányos ember vagyok; mi szükséges nekem? Bátyám családos ember már, feleségről, gyermekről is kell gondoskodnia. Segítek

rajta. Néhány keresztet éjszaka suttymban áttesznek az övéi közé». Másnap reggel mindketten szinte elképedve látják, hogy valamely titokzatos kéz beleártja magát s a dolgot visszacsinálja. Kevéssel utóbb újra megpróbálták, hogy tervüket keresztülvigyék, a titokteljes kéz azonban megint csak meghiúsította mesterkedésüket. Meglesik a tettest s rajtakapják — egymást. Nem kellett sok magyarázat. Egymást átölelve sírnak örömükben.

Ki nem látja, érzi, hogy mily szép az ily önzetlenség! A szeretet boldogsága a hozott áldozatoknak bőséges kárpótlása.

És még ha a testvéri szeretet a hősiességig emelkedik, mily elragadóan szép látványt nyújt az égnek s földnek!

1901. szeptember 4-én történt, hogy *London* egyik legforgalmasabb utcáján a kis 11 éves *Galaman* négyéves öcsikéjét saját elgázoltatása árán nehéz teherkocsi elől megmenti. Midőn véresen, haldokolva a kórházba viszik, első kérdése: «Hazavitték öcsémet?» Majd később ágyánál zokogó édesanyjához: «Anyám ne haragudjál reám, hogy ezt tettem! Tudom, hogy meg kell halnom, de szívesen halok meg, csakhogy öcsém megmenekült!»

Mindazonáltal tudnunk kell, hogy a testvéri szeretet s az abból eredő kötelezettségek távolról sem oly szorosak, mint aminőkkel a szülőkkel szemben tartozunk. Nevezetesen a szülők támogatása szükség esetén az *igazságosság* követelménye, a testvérek felségélyezése csupán a sze-

reteté. Innen van, hogy testvérei támogatása miatt senki sem köteles magasabb hivatását feláldozni.

A szülők helyettesei.

A szülők helyébe, ha azok elhalnak vagy kötelességeik teljesítésében egyébként akadályozva vannak, elsősorban a *nagyszülők*, illetőleg *mostoha-szülők* lépnek. Amint ezek a gyermekkel szemben a szülői kötelemeket teljesítik, úgy viszont a gyermek részéről megfelelő szeretetre, tiszteletre s engedelmességre tarthatnak joggal igényt.

Azonkívül a szülők tekintélyüket *tanítókkal* s *nevelőkkel* is megoszthatják. Hatalmuk ezeknek a gyermek felett csak annyi, amennyit a szülők átengednek. Innen van, hogy a gyermekeket csupán — legalább is feltételezett — szülői engedéllyel fenyíthetik. A gyermek viszont ezekben a *szülőknek* hódol, a szülőket szereti s tiszteli elsősorban.

A távolabbi rokonokkal szemben valami különös kötelezettséget az általános felebaráti szereteten kívül a keresztény erkölcstan szorosan nem ír elő, legalább is olyat nem, amelynek megsértése különös bűn volna.

2. A szülők kötelességei gyermekeik iránt.

Minthogy a házasságnak Istentől kitűzött első s legfőbb célja a gyermek, azért nem csupán a hitvesi jogokat közli, hanem egyúttal kötelezett-

séget is hárit a házásokra, hogy a fogant magzatot megőrizték s felneveljék.

A nevelésnek szinte végtelen fontosságát *Egyházra, házára, az emberiségre*, de elsősorban magára a *gyermekre* nézve egyetlen gondolkodó egyén sem vonhatja kétségbe. A nevelés mikéntjére nézve azonban a világnézeti különbségek szerint nagyon szétágaznak a vélemények. Mi itt csupán a *katolikus* erkölestannak e pontban támasztott követelményeit akarjuk röviden összegezni.

Mikor kezdődik a nevelés?

A gyermeknevelés nagy problémája, feladata már messze a gyermek születése előtt veszi kezdetét. A németnek van egy eredeti közmondása: «Ha a szülőket jól nevelték volna, már jól nevelt gyermekeket hoznának a világra». Egyes kivételtől eltekintve, maga az élet számtalan esetben bizonyítja, hogy könnyelmű, erények híján szükkölködő, szenvedélyeknek hódoló szülők világias szellemet, hitetlenséget, alacsony gondolkodásmódot hagyományoznak gyermekükre. És bár nagyon igaz, hogy mindenki szabadakarattal születik s így saját sorsának kovácsa, de az nem kevésbé igaz, hogy sokszor iszonyú, szinte ellenállhatatlan hajlamosságot örököl szüleitől, amely, főképp ha a rossz nevelést is hozzászámítjuk, megpecsételi számosaknak földi, sőt örök katasztrófáját. Nem ártana erre is tekintettel lenni, midőn embertársaink felett, sokszor elég

szívtelenül pálcát törünk: «Istenem, kik voltak a szülei?! Hogyan nevelték ezt a szegény embert?!» — Viszont istenfélő, jámbor szülők már vérükkel az erény csiráit ültették el a gyermekük szívében.

Azért is a gyermek sorsa az esküvő oltáránál már szinte eldőltnek tekinthető.

Kiket s mi hozott össze ahhoz az oltárhoz? Talán az «aranyos» nagypapa vagy «ezüstös» nagymama szőtték a frigyet avagy a rang, szellem, modor előkelősége hozta össze a jegyeseiket? Talán a szerelem? Helyén van! De minő szerelem? Csupán érzéki? Csupán emberi? Vagy a *keresztény* szerelem, amelyet elsősorban az erény szépsége, elragadó bája gyújt és amelyet maga *Isten* ébreszt a neki tetsző, választott lelkekben? Sorsdöntő kérdések ezek a leendő gyermekekre nézve.

Mint hogy pedig szolid, megbízható erény vallás nélkül elképzelhetetlen, egyike a legfőbb szempontoknak a jegyes kiszemelésénél annak *vallása s vallásossága* legyen.

A gyermek a szülőknek mintegy közös eredője. Közös vallás, közös erény ülteti a hithű, derék, becsületes nemzedék életfáját. Vegyes vallásból, vegyes erkölcsi élethől valami vegyülék támad a gyermek lelkében (hitközöny), vagy pedig valami keverék a gyermekek között. Mutatja ezt *Szent Ágoston* közismert élete,¹ akiben az, amit édes-

¹ Magyar nyelven pompásan megírta dr. Babura László. Megjelent a Szent István-Társulat kiadásában.

anyjától kapott, csak nagynehezen, sok vihar után tudott afölé kerekedni, amit szilaj, pogány atyjától öröklött. Egyik modern családban pedig a vallásos anyától s a hitetlen protestáns apától három gyermek: egy derék pap s két apostata származott.

Azért úgy volna helyén, ha minden keresztény családi otthon homlokzatára oda lehetne vésni:

«Szentek fiai vagyunk és nem egyesülhetünk úgy, mint a pogányok, kik nem ismerik az Istent».
(Tob. 8, 5.)¹

A) A gyermek testi nevelése.

Az áldott állapot.

A nevelés már az áldott állapottal kezdetét veszi. Azok a hónapok, melyeket a magzat anyja szíve alatt tölt, jövőendő sorsára sokkal kihatóbbak, mint azt általában gondolnók. Mert ami csak az édesanya idegzetét, lelki világát erősebb izgalomba, hullámozásba hozza, a gyermek szervezetén s lelkén is valami titokzatos módon le-tükröződik. Azért is az anya, ha születendő gyermeke javát, boldogságát szíven viseli, az áldott állapotban óvakodni fog az idegekre erősen ható tápláléktól, italtól (erős tea, kávé, szesz), nemkülönben mértéktelen, főleg tilos gyönyöröktől,

¹ A vegyesházasság átkáról főleg a gyermeknevelés szempontjából bőven szól e könyv szerzője «A keresztény házasság» vagy «Jegyesoktatás» című művében. 1923 illetőleg 1925. «Mária-kongregáció» kiadása.

izgalmas olvasmánytól, színháztól stb., különösen, ha ezek a tiszta erkölcsöt is sértik.

Ellenben a békés, tiszta, vallásos élet az anyaméhben rejtelkedő gyermekre nézve is a legnagyobb jótétemény. Olasz anyák áldott állapotban remek-művű arcképek szemléletébe szoktak merülni azon hitben, hogy a szép élvezete gyermeküket is megszépíti. A keresztény anya térdeljen gyakran a tabernakulum elé, szemlélje, imádja ott az *isteni, legszebb Szívet*, hogy annak remek vonásai a keblében hordott kicsi gyermeki szív vásznára is minél hűbben lerajzolódjanak.

Az anyatej.

Az anya gyermekét tulajdon tejével táplálja. Ez a természet rendje, amely alól semmi rang, legfeljebb csak a szükséghelyzet menthet fel. Ezt a szülői kötelmet a modern tudomány még az erkölcstani írónál is hangosabban sürgeti. A gyermek fejlődő szervezetét ugyanis tulajdon édesanyja teje fejleszti, építi legüdvösebben. Ehhez járul még a nem csekély testi, sőt erkölcsi veszély, amelybe a gyermeket a beteg vagy romlott erkölcsű dajka teje döntheti. A szoptató-dajkának fontos ok nélküli igénybevétele vétség a társadalom ellen is. Számos szegényebb sorsú fiatal anyát ugyanis arra bírhat, hogy saját gyermekét elhanyagolja, veszni engedje, sőt tiszta erkölcsét is áldozatul dobja, csak hogy elég kényelmes és jövedelmező dajkai állását minél tovább élvezhesse.

A gyermek anyagi gondozása.

• A szülő azután a gyermeket táplálékkal, ruhával, lakással, szóval minden szükségessel tartozik ellátni, míg csak az magáról gondoskodni nem tud. Sőt később is, az élet folyamán, ha nagy szükségbe jut, a szülői ház ajtaján segélyért mindig joggal kopogtathat. Ez a jog oly mélyen gyökerezik a természetben, hogy még a gyermek rosszasa, elpazarolt öröksége sem szüntetheti meg azt teljesen. Ha már nem tud magán segíteni másként, a szülőknek kell a *legszükségesebb* dolgokban helytállniok. Sőt még a gyermek adósságát is ki kell fizetniök, melyet az a *szükséges önfenntartás* kényszere folytán csinált.

Ezzel a szülői kötelességgel szöges ellentétben van a gyermek *kitétele*, elhagyása, hogy annak felneveléséről a közjótékonyság vagy az állam gondoskodjék. (Lelenházak.) A gyermek iránt tartozó igazságosság s kegyelet súlyos megsértése ez s kétségtől *halálos bűn*, ha csak a szülőket életük, hírnevük veszélye vagy végső szükség nem kényszeríté eme kegyetlen lépésre.

Ha vagyonos szülő vetemedik ily cselekedetre s a gyermek a polgárok adóiból fenntartott állami lelenházba kerül, a szülő a nevelés költségeit az államnak visszatéríteni köteles. A jótékony alapítók azonban, ha a gyermek ily magánintézetben kap befogadást s ellátást, visszatérítésre, főkép a szegények részéről — úgy látszik — igényt nem tartanak. Az ő céljuk ugyanis minél több

ily szegény gyermek-élet megmentése volt, ámde ezen jámbor szándékuk megvalósulása nem volna eléggé biztosítva, ha bárkivel szemben is visszatérítésre jogot formálnának.

Végülaszülők kötelesek gyermekök boldogulásáról gondoskodni, neki módot s alkalmat nyújtani, hogy hajlamainak megfelelő pályát, hivatást, foglalkozást válasszon s az erre szükséges ismereteket megszerezhesse. Ha nagyobb megerőltetés nélkül tehetik, valamelyes örökséget is gyűjtse- nek s rajta legyenek, hogy főképp leányaikat rangjuknak megfelelő tisztességes hozománnyal kiházasilhassák. A tehetségükhöz mért hozományt nem tagadhatják meg tőlük, hacsak házasságukkal *igazságos okokból* egyet nem érhetnek. Hasonlóképen jogtalanság volna szerzetbe lépni akaró gyermekeiket a szükségességekkel el nem látni.

B) A gyermek lelki nevelése.

A szent keresztség.

Első gondjuk legyen a szülőknek, miután gyermekük a világra jött, hogy az lelkileg újrászülésék, ami *«víz és Isten ígéje által»* történik a *szent keresztségben*. E nagy szentségtől a gyermek örök üdvössége függ. Másrészt a gyermeki élet fonala, főleg annak hajnalán oly vékony, oly könnyen s váratlanul elszakadhat! Mindebből következik, hogy a gyermeket lehetőleg *hamar* a keresztkúthoz kell vinnünk. Az új egyházi törvénykönyv is sürgeti, hogy az *«mielőbb»* megtörténjék. (770. ká-

non.) *Lig. szent Alfonz* halálos bűnnek minősíti, ha a szülők azt 10 napon túl halasztják. A keresztelésnek templomban vagy nyilvános kápolnában kell végbemennie, ha csak a sürgős szükség mást nem követel. Magánházakban csak fontos okból és főpásztori engedéllyel szabad a kereszttség szentségét kiszolgáltatni. (772—776. kánon.) *Keresztszülőnek* csak olyat választhatunk, aki a szülőket a keresztény nevelésben valójában támogathatja, sőt esetleg helyettesítheti is. Miért is 14 éven felüli, hitük szerint élő keresztény katolikusok legyenek. Az ily keresztapa vagy anyja a gyermek lelki rokonává válik. Nem katolikus vagy egyházi büntetés alatt álló egyén (pl. szabadkőműves) nem töltheti be *érvényesen* a keresztszülő szerepét s így nem is lesz a megkereszteltnek lelki rokona. (765. kánon.)

A keresztkút fürdőjéből a gyermek újjászületve, mint Istennek mennyei szépségű, hű arcképe, mint a *Szentlélek* eleven temploma kerül vissza a szülői kebelre. A nagy egyházi írónak, *Origenes*-nek édesatyja, *szent Leonidás* vértanu, naponkint buzgón csókolgatta gyermeke keblét, mint a benne lakozó Istenségnek hajlékát, miközben így imádkozott: «Ó Isten, óvd meg őt a kísértéstől s a bűntől, szenteld meg őt ismerettedben s szeretettedben; engedd őt jóvá, használhatóvá s boldoggá lenni a földön és üdvözültté tenálad». *Isten* küldi vissza a keresztkúttól — az újabb jogcímen sajátjává váltott — gyermeket természetes szülőinek. «*Vidd el* — mondja, mint hajdanában *Farao*

leánya Mózes anyjához — *vidd e gyermeket és neveld föl nekem, én megadom jutalmadat*. (II. Mózes 2, 9.)

Igen, neveld fel *Nekem!* nem a világnak, nem a saját szenvedélyeinek, nem a kárhozatnak. *Nekem*, aki szent és tökéletes vagyok, egyedül képes a lelket boldogítani, üdvözíteni. Az eszközök pedig, melyek e magasztos célra a szülők rendelkezésére állnak: a tanítás, példa, javítás és éber felügyelet.

Tanítás.

Dr. Windhorst 1879. szept. 11-én az *achen*i katolikus nagygyűlésen mondotta e szép s emlékezetes szavakat: «Ha az anya magát leányképeztetí, legjobban szeretném, ha oly helyzetben tenné azt, amint ölében ülő gyermekének a katekizmust magyarázza». *Carpinetóban* még ma is áll a nagy gesztenyefa, melynek árnyékában a kis *Vincenzót*, a későbbi kiváló *XIII. Leo* pápát, édesanyja a katekizmusra oktatta. Így van helyén. A legelső iskola az édesanya öle legyen. Vannak, akik nem ok nélkül hangoztatják, hogy a gyermek nevelése hatodik életévével már be van fejezve. Bizonylyal így van, ha a vallásos élet megalapozását értjük alatta. A gyermeki lélekbe a szent keresztség valami természetfeletti fogékonyságot oltott a vallási igazságokkal szemben, sőt azok csiráit a szívbe már el is ültette. E csirák ébresztését alig lehet elég korán kezdeni. Meglepő s nagyon vigasztos eredményeket fog e tekintetben a buzgó édesanya tapasztalni.

Minthogy pedig a szülő a gyermek oktatását főleg a mai kor igényeinek megfelelően maga egyedül be nem fejezheti, kénytelen és köteles a gyermeket *iskolába* küldeni.

Iskoláztatás.

Az iskolának azonban a szülő helyettesítőjének s képviselőjének kell maradnia, a *szülő vallási meggyőződése szerint* nevelnie s tanítania. Azért is a *katolikus* szülőknek feltétlen joguk van a *katolikus iskolára*. Nem vonjuk ugyan az állam ellenőrző jogát kétségbe. Az állam közegei által utána nézhet, hogy az iskola nevel-e számára alkalmas és hű polgárokat, de a természetadta szülői jogot el nem kobozhatja. Hiszen az állam célja, hogy polgárait kiszolgálja, nem pedig, hogy mint valami *Moloch*, mindenüket, még gyermekeiket is elnyelje.

Azonban a katolikus szülőknek nemcsak *joguk* van a katolikus jellegű alsó s felső oktatásra, de egyben főbenjáró *kötelességük* is gyermekeiket *csak oly* iskolába küldeni, ahol hitbeli meggyőződésük s tiszta erkölcsük óvva, támogatva lesz s hajjótörést nem szenved.

Ha pedig csupán állami, semleges vagy más-vallású iskolák állanak a szülők rendelkezésére, egyedül a megyés főpásztoroknak áll jogukban a Szentszéktől kapott utasítások szerint megállapítani, vajjon milyen körülmények között szabad az ily iskolákat látogatni s mily óvintézkedéseket kell alkalmazni, hogy a romlás veszélye elkerülhető legyen. (1374. kánon.) Így pl.

újabbán az *Egyház* megengedte, hogy az angol katolikus ifjúság bizonyos elővigyázati intézkedések betartásával az *oxfordi* és *kanterburi* egyetemeket látogathatja, minthogy hazájukban nincs katolikus egyetem.

Súlyosan vét tehát a szülő és feloldozásra nem érdemes, aki gyermekét nagy szükség s kellő körültekintés nélkül protestáns, zsidó vagy akár oly állami iskolába adja, melyben másvallású, hitetlen, vallástalan, apostata tanerők tanítanak. A szülő nem nyugtathatja meg lelkiismeretét azzal, hogy ily intézetekben katolikus *hitoktató* is működik.

Súlyos felelősség terheli továbbá a katolikusokat, akik, hogy bizonyos áldozatoktól magukat mentesítsék, iskoláikat az államnak vagy a politikai községnek, főleg ha az vegyes vallású, kiszolgáltatják. Megeshetik ugyan, hogy időközönként az államtól buzgó, hiteszerint élő tanerőket kaphatnak, de nem ritka eset, hogy az állam protestáns, zsidó, vallástalan tanítókat vagy tanítónőket küld majdnem tisztán katolikusokból álló község nyakára, akik aztán munkába veszik a zsenge gyermeki lelket; de legalább is jópéldát nem adhatnak, sőt talán tiltott viszonyban (pusztán polgári házasságban) élve, az egész katolikus közönséget botránkoztatják.

Nyugodt lelkiismerettel engedheti át a szülő fiát, leányát ily kezeknek? Ilyféle állami iskola állhatott fenn a katolikus iskola mellett 1579-ben a belga *St. Hubert* községben. Két gyermek-

nek szélhűdött, vak édesanyja gyötrődött ugyanott penészes szalmazsákján. Fekvőhelyéhez lépnek : «Vagy add gyermekeidet az állami iskolába, vagy pedig beszüntetjük tartásdíjadat a szegénypénztárból !» És az édesanya ? «Tehát vagy nyomorult életemet kell odaadnom, vagy a gyermekeim lelkét ! Üssetek hát agyon, ha van bátorságtok, *de gyermekeim a katolikus iskolába fognak járni !*» Veszélyesek az ifjúságra nézve az ú. n. *koëdukációs* (— együttnevelő) iskolák is, amelyben fiúkat s leányokat, hogy «erkölcsi érzéküket megedzzék, egymást finoníságra neveljék» stb. ugyanazon tantermekben s ugyanazon padokban vegyesen oktatják. Mi egyéb ez, mint az áteredő bűnnek s káros következményeinek gyakorlati tagadása ? Aki az emberi természetet igazán ismeri, be fogja látni, minő rombolást vihet végbe ez a «modern» rendszer a serdülő ifjúság lelkében s mily bölcs oka volt a *Szentszéknek*, hogy a koëdukációs iskolákat az amerikai püspöki karhoz 1875. jún. 30-án intézett utasításaiban szintén elítélje.

Ugyanazon szellem, mely a koëdukációt szorgalmazza, sürgeti az ifjúságnak közös, iskolai *nemi felvilágosítását is*. A szülőknek viszont szent joguk és kötelességük gyermekeik legdrágább kincse, lilioma ellen irányuló eme merényletekkel szemben *erélyesen állást foglalni*.

Ezzel azonban korántsem akarjuk mondani, hogy a nemi felvilágosítás annak *idején s helyén* a maga *módjával* végbe ne menjen. A nemi életre vonatkozó teljes tudatlanság ugyanis a gyermeki

szív tisztaságára ép oly veszélyes, mint a korai felvilágosodás.

Ezt a kényes és sok tapintatot igénylő feladatot a gyermek tulajdon szülei, illetőleg lelkiatyja vannak hivatva megoldani. Ezek ismerhetik ugyanis a gyermek testi s lelki fejlettségének fokát, amelyhez a felvilágosításnak alkalmazkodnia kell. Az esze használatát elért gyermeknek egyelőre elég, ha azt tudja, hogy atyjának s anyjának közös gyermeke. Az ösztönösség jelentkezésekor oszlassuk el ügyesen a gyermek lelkében azt, ami az egész dologban titokzatos, ami a kíváncsiságot s képzeletet ingerli. Adjuk meg neki a módokat s eszközöket, amelyekkel ébredő érzékiségét léken tarthatja s a reája mind sűrűbben törő veszélyeket elhárítja. A gyakori szentgyónás s áldozás e korban szinte nélkülözhetetlen.¹ Jól nevelt, testileg is edzett ifjagnál s főleg leányoknál a szent s boldogító, számtalan kísértéstől mentesítő tudatlanság meglehetősen hosszú ideig kihúzható. A teljesen kifejlődött, főleg házasságra készülő fiatalokkal az apa, anya s lelkipásztor a szükséges, hasznos ismereteket a nemi életet illetőleg, bár szemérmesen, de érthetően közölje. Mindenkinek tudnia kell, mire vállalkozik. A felvilágosítás minden fokán nagyon fontos, hogy a *Teremtő* bölcs s nagy munkájáról, amellyel az

¹ Alkalmas olvasmány is sokat segíthet. Dr. Tóth Tihamér: «Tiszta férfiság» című pompás könyvével számtalan fiatal ember örök háláját érdemelte ki.

emberi nem fennmaradását s terjedését eszközli, szent tisztelettel szólunk. Ezzel elkerüljük s megakadályozzuk azt a nem kis veszélyt, hogy a gyermek lelkében bizonyos lebecsülés és megvetés ébred a házasság, sőt szülői iránt, ami nemcsak a kegyeletet sérti, hanem egyéb következményeiben is végzetes lehet.

Példa.

A legfontosabb s nélkülözhetetlen nevelő eszköz a szülő részéről, a gyermekeinek adott *jópélda*.

Midőn a híres *Pasteurnek* (Pasztőr) *dőlei* szülőházát emléktáblával jelölték meg, a szerény férfiú, akiben a kiváló tudomány mélységes hittel párosult, az összes dicsőséget, amellyel őt hálás honfitársai elárasztották, a kedves szülőitől kapott *jópéldára* hárította. «Ó, drága atyám és anyám — fohászkodott — akik oly szerényen éltetek ebben a kis hajlékban, nektek köszönök mindent. Ihletes szellemedet, derék anyám, te ruháztad reám ; hogy gondolataimban a tudomány fensége mindig egy volt a haza nagyságával, azt te hagyta örökül nekem. És te, drága atyám, kinek élete époly nehéz volt, mint a mestersége, te megmutattad nekem, mire képes a szívós türelem. Neked köszönöm a mindennapi munkában való kitartást...»

Viszont a legtöbb gyernieki lélek romlását a szülőitől látott helytelen példa, a tőlük hallott istenkáromló, hitetlen, fajtalan, hazug beszéd okozta. *Grillparzer*, ez az eltévedt lángész, állítja

magáról: «Vallásosan neveltek, ámde egyik vallás-
talan társaságban apám csak nevetett a beszéd-
hez. Ha akkor felszólal, meg lettem volna mentve».

Javítás.

Az emberiség jelen bűnbeesett állapotában a
gyermek nem születik már egészen jónak. Olyan,
mint némely fa, melynek támaszra és nyeső ollóra
van szüksége, hogy sudáregyenesen nőjön a ma-
gasba. A jó nevelés szükséges kelléke ezért a
szent *szigor*. Nem volt okos az a szülő, aki gyer-
mekét, csakhogy minél kellemesebbé tegye szá-
mára az életet, naponkint jó későn zenélő órá-
val ébresztgette. Mennyivel bölcsebb volt ennél
Bedfordban (Angolország) az az édesanya, aki
fiát, bár tisztességesen, de szegény módjára, nél-
külözésekhez szoktatva nevelte fel. Az elhunyt
után felolvasott testamentumból kitűnt, hogy
óriási vagyont hagyott gyermekére. Egész életé-
ben titkolta, rejtegette ezt, nehogy fiát elpuhítsa
s elbizakodottá tegye. Az anyjához méltó derék
fiú az egész vagyont árvaház alapítására fordí-
totta.

Nagyon világos, hogy a szülőknek szent köte-
lességeikből kifolyólag helyel-közzel büntetniök
is kell. Hogy azonban a büntetés célját ne tévessze,
tartsa szemmel a szülő a következő irányelveket.

1. Ne ócsároljon *szüntelen*. Ez csak dacot s
nemtörődömséget ébreszt. Aztán ne feledje, hogy
a gyermeknek is van ám becsülete s becsület-
érzése. Ha a szülő ezt becsmérlés, megszólás, rá-

galmazás által sérti, rontja, könnyen súlyosan is vétethet az igazságosság és kegyelet ellen.

2. Ne *fenyegetessen* soha olyasmivel, amit *nem akar vagy nem tud végrehajtani*.

3. Legyen a *büntetés igazságos*, higgadt. Érezzék meg rajta a szeretet.

4. A büntetés gyógyítóerejét ne tompítsa el a *hamarosan reákövetkező békítés, hizelgés*.

5. Ha az *iskola*, nevelő büntetett, a *szülő ne vegye a gyermeket pártfogásba*.

A katolikus hitre tért hirneves történettudós, *Hurter Frigyes* († 1865.) beszéli a következőket. Egy alkalommal tanítóm könyvvvel a számra ütött, mert fecsegetem az iskolában. Felkiáltottam: «Ezt megmondom édesapámnak». Erre újra kaptam egyet, aztán ajtót mutatnak: «Most mehetsz és megmondhatod». Bizonyosra vettem, hogy otthon igazságot kapok. Ámde tévedtem. A rövid válasz panaszmra otthon az volt: «Ha ez alkalommal nem is érdemelted meg, máskor bizonyosan megérdemelted; eredj tüstént vissza az iskolába és légy jó!» A jámbor tudós hozzáteszi: «Mindkét arculütés már rég elzúgott, de Isten fizesse meg atyámnak és anyámnak, hogy akkor nem fogták pártomat».

Felügyelet.

A szülő nevelőkötelmének egyik legfontosabb gyakorlata a felügyelet. Enélkül a legszebb vétést könnyen az ördög fogja learatni. A szülő tehát, mint látható őrzőangyal, éber szemmel kísérje a gyermeket minden jártában-keltében;

tudnia kell, hogy gyermeke hol van, mit csinál, kikkel társalog, milyen könyvet s ujságot olvas.

Magát az igazságot is megsértheti a szülő s visszatérítésre kötelezhető, ha eszüket még nem használó gyermekeit kellő felügyelet nélkül hagyva, ezek másoknak kárt csinálnak. De később is a szeretet s kegyelet követeli, hogy éberségével lehetőleg óvja a gyermeket, nehogy magának vagy másoknak lelki vagy testi kárt okozzon.

„Mi lesz ebből a gyermekből?”

Midőn Keresztelő Szt. János megszületett, a csodálatos előjelek láttára a rokonság ámulva kérði: «*Mi lesz ebből a gyermekből?*» (Lk. 1, 66.) Azt hiszem, minden édesanyát ez a kérdés foglalkoztatja, midőn ott a bölcső felett merengő szemével a jövőbe néz. A feleletet jórészt az édesanyának kell megadnia.

Mikor a kis *Mastai Feretti gróf* 12 éves korában a *volterrai* piaristák iskoláját járta, nyavalyatörős, vézna, kis fiúcska volt, akibe, mint mondani szokták, csak hálni járt a lélek. Sokan kérdezték fejcsóválva: «*Mi lesz ebből a gyermekből?*» És mi lett az *Isten* kegyelme s a jó nevelés által? Az *Egyház* egyik legnagyobb pápája, a világ egyik legnagyobb jótevője, ki maga 29 érsekséget s majdnem 200 püspökséget alapított. Ő tette Szűz Mária fejére legszebb diadémáját az *Egyház* színe előtt, midőn a szeplőtelen fogantatás hitágazatát 1854. dec. 8-án kihirdette, s az ő fejére tette — bizton a hálás szent Szűz — a pápaság legragyogóbb

koronáját a pápai lévmentesség kihirdetése által.

1483. nov. 11. *Eislebenben*, egy polgárcsaládban fiú született, ki a szent keresztségben *Márton* nevet kapta. «*Mi lesz ebből a gyermekből?*» — kérdék e gyermek bölcsője felett is...

Akkor még egész *Európa*, *Olaszország* végső csücskétől *Izlandig*, *Spanyolországtól* napkeletig, egy hitet vallott, ugyanazon oltár előtt térdelt, ugyanazon oltáriszentségi *Jézus* szívére borult a szentáldozásban, *Szűz Máriának* ugyanazon palástja alatt keresett és talált oltalmat, menedéket. Hiszen mindenki ugyanazon *katolikus Egyházzal* vallotta szerető édesanyjának. De ez a szerencsétlen gyermek szerteszét tépte *Jézus Krisztus* eleven köntösét, a hívek szent közösségét, milliókat fosztott meg lelkük legdrágább kincseitől, legszebb reményeiktől, a boldog haláltól s az üdvösségtől; és a világot oly erkölcsi nyomorba döntötte, hogy egyik reformátor társának őszinte bevallása szerint ezt a romlást könnyek özönével sem lehetne eléggé megsiratni.

«*Mi lesz ebből a gyermekből?*» — kérded, keresztény szülő. Tetőled függ! Ha te szent *Monika* vagy szent *Blanka* leszel, gyermekedből is Szent *Ágoston*, Szent *Lajos* válhatik. Isten az anyai méltósággal a mindenhatóság bizonyos nemét tette kezébe a gyermek megmentése érdekében.

Értekezésünk e részletének végére nyilatkozatot szántunk, amely ugyan hitetlen embertől származik, de talán annál inkább jellemzi és

bizonyítja, hogy az, amit az *anya* épít a gyermek lélekben, még a romok alatt sem pusztult el teljesen s később alapul szolgál az *Istenhez* való visszatérésre.

Emilio Castelar spanyol istentagadó republikánus beszédet tart a lelkiismereti szabadságról. Hirtelen megfogja a lelkét valami. Gyermekkori emlékei merülnek fel lelki szemei előtt. És mintha csak valami isteni erő kényszerítené a nyilatkozatra, a következő igék törnek elő ajkáról: «Én ugyan nem tartozom azok közé, akik hisznek. De ha mégis egyszer a hívők birodalmába, amelyet elhagytam, visszatérnék, bizonynyal nem térnék a protestáns vallásra, amely hidegségével a lelket merevvé teszi s a szívet megfagyasztja. Akkor én már csak affelé a megszentelt oltár felé fordulnék, amely életem legboldogítóbb érzelmait lehelte belém. Megint csak a legszentebb Szűz előtt borulnék térdeimre, aki bájos mosolyával szívem első indulatait az ég felé irányítja...

És ha meghalnék, vigaszt csak az alatt a kereszt alatt keresnék, mely karjait kitárja ama hely felett, amelyet én mindennél jobban tisztetek, mindennél, ami csak a világon van, nagyobbra becsülök, ahol anyám sírja van, ahol anyám nyugszik...»

III.

Urak és szolgák.

Midőn a nemzetek nagy apostola azt hangoztatja: «*Nagy áron vétettelek meg, ne legyetek az emberek rabszolgái*» (I. Kor. 7, 23.), voltaképen az *egyenlőség, testvériség s szabadság* magasztos *krisztusi* elvét hirdeti, amelyet később a francia forradalom igazi értelméből annyira kiforgatott. A rabszolga-rendszer, amely az emberiség nagyrészét nemcsak istenadta szabadságától, hanem személyiségétől is megfosztotta, *Istennek* hála! megszűnt. Az *Egyház* szüntette meg nem forradalom, hanem az emberiség gondolat- és érzélemvilágának lassú, csendes átalakítása által. Ámde, ha a rabszolgaságot az *Egyház* el is törölte, de nem változtatta meg az *Isten* szent szándékai szerint kialakult társadalmi rendet, az *osztálykülönbséget*, amely a világ végéig szükségessé fogja tenni, hogy egyesek szolgáljanak, mások ismét felebarátaik szolgálatát igénybe vegyék.

A kereszténység azonban a szolgát mintegy családtaggá avatja, akinek a háznál körülbelül ugyanazon jogai s kötelességei vannak, mint aminőket a *negyedik parancs* a gyermekekre nézve megállapít.

És jóllehet a modern társadalmi állapotok a szolgák és uraik közti köteléket jelentősen meg-

lazították, de a természetben gyökerező jogviszonyt sohasem fogják teljesen megszüntetni.

Szolgáknak, szolgálóknak, cselédeknek ugyanis azon egyéneket nevezzük, akiket uruk házukhoz fogad, hogy ott bizonyos bérért a reájuk bízott házi teendőket teljesítsék.

Midőn a cseléd a ház kötelékébe, szolgálati viszonyba lép, ezzel együtt a ház fejét urának elismeri s annak *alattvalójává* válik. Viszont a ház feje, midőn hatalmát a cselédre kiterjeszti, egyben *elüljárói* kötelességeket s felelősséget vállal vele szemben.

A cseléd s ura közötti viszony tehát a szolgálat tartama alatt több, mint aminőt a pusztá, hideg szerződés létesít, mint amilyen pl. a munkaadót munkásával összeköti. A munkás egyszerűen csak bérbeadja munkaerejét a munkaadónak, de egyébként vele szemben engedelmisséget nem ígér, őt elüljárójának el nem ismeri. Nem így a szolgál, a cseléd. Az ő jogviszonyát szorosabbra fűzi s szentesíti az az *Isten*, akitől *«minden hatalom származik»* az államban csakúgy, mint a szűkebb s tágabb értelemben vett családban, amelyhez a szolgaszemélyzet is tartozik. Így érthető csak igazában *szent Pál* igéje: *«Szolgák! engedelmeskedjeteK testi uraitoknak, félelemmel és rettegéssel szívetek egyenességében, mint Krisztusnak: nem szemre szolgálván, mint embereknek kedveskedők, hanem mint Krisztus szolgálói, szívből cselekedvén az Isten akaratát».* (Ef. 6, 5–6.)

A cselédek kötelességei uraik iránt.

Isten pedig főleg kettőt akar minden alattvalótól s így a cselédektől is: *tiszteletet s engedelmességet* uraik iránt.

1. *Tisztelet.* «A szolgák uraikat minden tiszteletreméltóknak tartsák» (I. Tim. 6, 1.), parancsolja az apostol az akkortájt még többnyire pogány urakkal szemben is.

Beszéljenek s bánjanak tehát a cselédek tisztelettel uraikkal még az esetben is, ha azokban az emberi gyalorúság s nyomorúság az *Isten* képét meglehetősen elhomályosítja. Lásson ilyenkor elevenebben, élesebben a *hit*, s ismerje fel bennük *Isten* helyettesét.

Ugyanezért *vétkezik* a szolga, sokszor *súlyosan* is, aki urát, úrnőjét gyalázza, gúnyolja, vele kihívóan viselkedik.

2. *Engedelmisség.* A cselédek második kötelme uraikkal szemben az engedelmisség. Lássuk kissé részletesebben.

a/ A szolgák s szolgálók *alkalmazkodni* tartoznak uruk *parancsához*, intézkedéséhez, amellyel őket kötelességszerűen a jóra, vallásos kötelmeik teljesítésére vezérli, a rossztól, nevezetesen az erkölcsi romlástól óvja.

b/ Teljesítsék lelkiismeretesen a reájuk bízott *munkát*. Az Írás ezt feltűnően gyakran hangsúlyozza s gyönyörű példákkal is megvilágítja. Ott van pl. *Jákob* pátriarka esete, aki húsz évig dolgozik *Lában* házánál s pedig oly odaadással

s szorgalommal, hogy magáról elmondhatta: *«Nappal hőséget, éjjel fagyot és hideget türtem és nem jött álom szememre. Te tudod, mily hűséggel szolgáltam neked, mennyire megjavultak s gyarapodtak általam javaid».* (V. ö. Gen. 31, 40.) Mióta pedig az Istenfia *«szolgai alakot vett»*, mióta eljött, *«nem azért, hogy kiszolgálják, hanem hogy ő szolgáljon másoknak»* s *«engedelmes lön a halálig»*, azóta a szolga munkája szinte megistenült. Valami fenséges van abban, ha valaki ember-társát kiszolgálja Istenért. Ez valóságos erény, sőt hősi erény lehet, melyet a személyválogatást nem ismerő Egyház egy Izidorban, Zitában, Notburgában az oltárra emelt.

c/ Legyen a cseléd hűséges. *«A szolgákat (tanítsd) — inté szent Pál Titust, — hogy uraiknak engedelmeskedjenek, mindenben kedvöket keressék, — mindenben teljes hűséget mutassanak, hogy a mi üdvözítő Istenünk tanításának dicsére váljanak mindenben.»* (Tit. 2, 9, 10.) Hűek legyenek mindenben, de főleg a család gyermekeivel szemben. Segítsék a szülőket a nevelés nagy feladatában, sőt pótolják azok esetleges mulasztásait. Egy ily ismeretlen nevű, egyszerű, jámbor cselédnek köszöni az Egyház nagy szent Monikát, szent Ágoston édesanyját, aki a serdülő leánykát a torkoságról, boritalról erélyesen leszoktatta.

Viszont hány cseléd lesz a gyermekek korai romlásának okozója s érdemli meg azt a malomkövet, amellyel Jézus az ártatlan lelkek csábítóit, megbotránkoztatóit fenyegeti.

Őrizték továbbá a cselédek hűen a család *titkait*, amelyek könnyelmű kifecsegése óriási becsületbeli, sőt anyagi kárt jelenthet.

Nem kevésbbé hűséggel tartoznak a cselédek uraik *vagyonával* szemben. Őrizték, kímélik, gyarapítsák azt, mintha a sajátjuk volna.

Valóban «*nem válik díszeré a mi üdvözítő Istenünk tanításának*» a ragadóskezű cseléd, akivel — mint némely gazda tette — tapsoltatni kell, míg az asztalon fekvő pénzzel egyedül hagyják, míg csak urok a szobába vissza nem tér; nem szerez becsületet keresztény nevének az a cseléd, akinek újévre — mint *Dubois* (Düboa) bíboros tette inasával — az elmúlt évi tolvajlott holmit adják ajándékba.

De az sem mutat hűségre a cseléd részéről, ha ura holmiját csak amolyan csáki-szalmájának tekinti: pazarol, tör, zúz, pusztulni enged mindent a háznál, gazdája vagyonából alamizsnálkodik s adakozik azon hitben, hogy az «uraknak ügyis van elég».

Az igazságosság követeli, hogy a cseléd urának a saját hibájából, tehát *bűnös módon* okozott károkat lehetőleg megtérítse. Teheti ezt persze leplezetten is, pl. olyan munkára önként vállalkozva, melyekre urának külön munkaerőt kellene fogadni.

Kérdés azonban, hogy a *mások*, főleg cseléd-társai által *okozott s ő általa elnézett*, bűnös módon meg nem akadályozott károkért is felelős-e? A szeretet mindenestre sürgeti, hogy urától az

ily károkat is lehetőség szerint elhárítani igyekezzék. Visszatérítésre azonban szorosan csak akkor kötelezhető, ha felügyelői, ellenőri állást tölt be (pl. kulcsár), vagy valamely dolog gondozását egészen, különösen szerződészerűleg elvállalta.

Végül igazságtalanul cselekszik a cseléd, ha helyét felmondás nélkül vagy a kikötött idő előtt otthagyja anélkül, hogy erre kényszerítő oka volna. Kilépése napjáig megszolgált fizetése ugyan ily esetben is megilleti, de az úrtól sem lehet elvitatni a jogot, hogy a szerződés megszegéseért s az abból eredő veszteségekért magát bizonyos méltányos bérlevonással kártalanítsa.

Az urak kötelességei cselédek iránt.

Viszont az uraknak is megvannak a maguk kötelességei cselédjeikkel szemben, melyeket három pontban foglalhatunk össze: *jó bánásmód, bölcs kormányzás és igazságos bér.*

1. *Jó bánásmód.* Tolstoj inast sohasem tartott; cizmáját maga tisztogatta, magamagát szolgálta ki, mert — mint mondá — «nem szabad embertársunkat ennyire lealacsonyítani». A nagy orosz gondolkodóban ez kétségkívül nemes vonás, de azért ebben is túlzott s így tévedett. Cselédet tarthatunk, de bánjunk vele emberségesen. «*Ha hív szolgád vagy, legyen neked, mint a te lelked, mint atyádfiával, úgy bánjál vele*» — int az Úr (Jez. S. f. 33, 31.). Egy kitűnő asszony (*Lambert!*) leányának adott tanácsai között a következőt

is olvassuk : «Cselédeddel úgy bánj, mint szerencsétlen barátnőddel. Minthogy a szolgálai viszony az emberi természet egyenlősége ellen létesült, legalább kellemessé kell azt tenni».

Vét tehát az úr, ki szolgáláival, szolgálóival kegyetlenül bánik, azokat szüntelen becsmerli, ócsárolja. Meggondolhatná sokszor az ilyen úr vagy úrnő: «Van-e jogunk hibanélküli cselédek követelni nekünk, akik előttük minden nap annyi hibát követünk el?» (Lambert/).

Vétkezik a gazda, aki cselédeit túlságos munkával terheli s testi épségükre, egészségükre nincs kellő gondnal, tekintettel.

2. A bölcs kormányzás megköveteli, hogy az úr cselédjeivel szemben eleven tudatában legyen előljárói felelősségének. «*Ha ki pedig övéire s főkép háznépére gondot nem visel, a hitet megtagadta s a hitellennél alábbvaló.*» (I. Tim. 5, 8.)

a) Evégből nemcsak időt kell engednie, hogy cselédjei vallásos köteleességüknek pontosan megfelelhessenek, hanem *rajta is kell lennie*, hogy azokat teljesítsék. Az új törvénykönyv kifejezetten elő is írja, hogy «az urak tartoznak gondoskodni, hogy szolgálai s általában a reábizottak hitoktatásban (katekézisben) részesüljenek» (1335. kánon). Viszont azonban az úr nem köteles megengedni, hogy cselédje napestig a templomot járja s nem kötelező áhítatgyakorlataival köteles háziteendőit elhanyagolja.

b) Szoros köteleességét teljesíti az úr, midőn cselédségét a büntől óvja, a káromkodást, faj-

talán beszédeket, tréfákat, bűnös s veszélyes találgákat minden lehető módon akadályozza, a javíthatatlanokat elbocsátja.

c/ Viszont súlyosan vét az úr, ha cselédjét *Putifár* felesége módjára, bűnre csábítja s annak függő helyzetét, szegénységét, legdrágább kincsének, ártatlanságának elrablására használja ki.

3. A *jogos bér*. Az úr fizesse meg cselédjeinek — és pedig haladék nélkül — a bért, melyben velük megalkudott. A megérdemelt fizetés elvonása, csonkítása bosszúért kiált az égbe. *«Ime a munkásoknak általalok csalárdul letartott bére fölkiált és azok kiáltása a seregek Urának füleibe hatott».* (Jak. 5, 4.).

Ha a szolga hosszabb időre, pl. egy évre szerződött, teljes bére illeti meg akkor is, ha egy héten át betegség vagy más kényszerítő okból munkáját nem is végezhetette. Azonban huzamosabb mulasztás esetén az úr a teljes fizetés kiszolgáltatására szorosan nem kötelezhető. Az orvos és patikaköltségek is a cselédet terhelik, hacsak a világi hatóság másként nem intézkedik. Végül az úr, ki cselédjét jogtalanul idő előtt elbocsátja, nemcsak a szeretet ellen vét, hanem az igazságosságot is megsérti s így a cseléd ebből eredő összes kárának megtérítésére köteles.

IV.

Munkaadók és munkások.

A mennyei Atya, aki az Üdvözítő igéi szerint kezdettől fogva mostanáig dolgozik, a munkát általános természet törvényévé tette. Mindenkinek joga s kötelessége a munka, mert mint az apostol mondja: *«aki nem akar dolgozni, ne is egyék»*. (Thess. 3, 10.) Már a paradicsomot azért adta át a nagy Munkaadó összüleinknek, hogy azt megműveljék; és midőn a bűnbeesés után kihirdette: *«arcod veritékével miveled a földet s eszed kenyeredet»*, (V. ö. Gen. 3, 17, 19.) voltaképen nem a munkát avatta büntetéssé, hanem csupán a tövisket, amelyeket azóta a munka termel. A munka azontúl is megőrizte nemesítő, tökéletesítő természetét, sőt a megsérült emberi természetnek valóságos orvosságává váltott. *«A kik könnyhullatással vetnek, örvendezéssel aratnak»* (125. Zs. 5.) — mondja a zsoltáros.

A munkát — főleg a testi munkát — az ókori s modern pogány világ megveti s szégyenli. Midőn Domicián császár kíváncsiságból magához hívatta az Úr Jézus rokonait s munkától kérges kezüket megpillantotta, undorral fordult el tőlük.

Az isteni Mester azonban élete legjavát mint szegény munkásember töltve, ezzel egyszersmindenkorra kiállította a munka nemesi levelét s megistenítette azt.

A társadalomnak *Isten* tervei szerint kialakult rendje létrehozta egyrészt a célszerű munkafelosztást, másrészt a munkaadó s munkás közötti függő viszonyt. És éppen ez utóbbi az, mely e kérdést a IV. paranccsal összefüggésbe hozza.

Munkafelosztás.

A munkafelosztás az, ami manapság azoknak, akik a zavarosban szeretnek halászni, az elégedetlenség szítására s a munkásvilág fellázítására a legkiadósabb anyagot szolgáltatja. Elég legyen e pontnál csak annyit megjegyeznünk, hogy nem csupán az anyagi, izommunka a termelő *«produktív»*, mint manap annyian hangoztatják, hanem és pedig sokkal inkább megérdemli ezt a nevet az a munka, amely a rend fenntartásán, a szellem s szív kiművelésén fáradozik.

A pompás paloták, hidak, vasutak stb. stb. nem csupán a munkáskezek himnuszát zengik, hanem ékesen szólnak számtalan gondolkodó, tervező főről, amelyek évtizedeken át a templomokban, iskolákban, hivatalokban, irodákban serényen dolgoztak, hogy az igazi kultúrát fejlesszék s a munkáskezeknek a tervet s irányítást megadják.

Részletesebben kell szólnunk — mint tárgyat — közelebbről érdeklő kérdéssel — a munkaadó s munkás közötti viszonyról.

A munkaadó kötelességei.

Jóllehet a munkaadó munkásával egyszerűen csak szerződéses viszonyba lép, s annak elüljáró-

jává nem lesz, mindazonáltal vele szemben úgy a természetjog, mint a szabad egyezkedés alapján bizonyos kötelezettségeket vállal, amelyeket röviden a következőkben összegezhetünk.

a) A *munkaadó* köteles munkásainak testi ép-ségét s egészségét lehetőleg óvni. Oly üzemek tehát, amelyek az életet nagyobb mérvben veszélyeztetik vagy rövidítik, csupán akkor tűrhetők, ha azokat a *közjó* követeli.

b) Tartozik továbbá *elhárítani a lelki s erkölcsi veszélyeket*, amelyek munkásait fenyegetik. Nem tűrhet közöttük bűn nélkül agitátorokat, ujságokat, amelyek a társadalmi rend s vallás ellen izgatnak.

Ugyanazon üzemben lehetőleg ne keverje a férfiakat a nőkkel, sem pedig a felnőtteket a gyermekekkel.

c) *Adjon időt s módot munkásainak vallási kötelemeik teljesítésére*, főképen a vásár- és ünnepnapok megülésére.

d) *Fizesse meg s pedig annak idején a kialakult munkabért.*

Az igazságos munkabér.

E fontos kérdésnél kissé meg kell állapodnunk.

Amint a magántulajdon szent és sérthetetlen, épúgy a magánbirtok szerzésének, a magánvállalkozásnak jogát sem lehet józanul kétségbevonni. E jog megtagadása halálos dőfést jelentene minden haladásnak, minden jólétnek, amelyet az emberiség eddig elért vagy a jövőtől remél. Ámde a vállalkozáshoz nem elég az ügyes terv, a be-

állított eszközök, gépek. Munkaerő is kell hozzá. A vállalkozó tehát munkások után lát s velük *igazságos alapon, szabadon* szerződik. A kiegyenlítő igazságosság követelménye szerint ígér s ad nekik annyit, amennyit viszont tőlük kap. Ámde mennyit s mit ad a munkás a vállalkozónak? Ez az az annyira vitatott kérdés, melytől az igazságos bér mennyiségének megállapítása függ.

Marx, a szociáldemokrácia ősapja, aki a munkáskezek által előállított dolgok értékét csakis a befektetett munkában látja, azt állítja, hogy a munkás csak feleannyit kap vissza a vállalkozótól, mint amennyit neki a cikk előállításával adott. A munkaérték másik felét, mint igazságtalan nyereséget, a vállalkozó vágja zsebre s folytatja vígan a munkásvilág kiszípolyzását.

Ez lényegében *Marxnak* értékelmélete, amelyet ő tudományos színezetű érveléssel igyekezett alátámasztani. És jöllehet, az elmélet s gyakorlat ezerszer megcáfolta, minden hamissága s tarthatatlansága ellenére sem szűnik meg a szociáldemokrácia zászlaja alá toborzott munkástömegeket a szerintük igazságtalanságon felépülő társadalmi rend erőszakos felrobbantására izgatni.

A munkás ugyanis nem tarthat jogos igényt, hogy a vállalkozóval, aki a tervet adja, tőkéjét befekteti s az egész vállalkozás kockázatát viseli, egyszerűen osztozkodjék.

Be kell érnie azzal, ha egyszerűen visszakapja azt, amit ő fektetett a vállalatba.

Amit a munkás ad a vállalkozónak, ez: az ő

testi ereje, ügyessége, szerzett gyakorlottsága, ideje, felelőssége, egészségének, életének bizonyos fokú veszélyeztetése.

Ha mindezt egybeszámítjuk, ezen összegnek emberi számítás szerint megfelel az a bér, amelyből szolid, felnőtt munkás tisztességesen megélhet, sőt bizonyos tartalékot is gyűjthet, melyből munkanélküliség, betegség, öregség esetén szerényen magát fenntarthatja. (V. ö. az ú. n. *haidi tételekkel*. Monatschrift für christl. Socialreform, 1883. V. 343.)

Nagyon világos, hogy a munkabér a változó viszonyok szerint nagyon ingadozhat s épen ezért a munkaadó s munkás között szabad megalkuvás tárgyát teheti. Ámde ezen ingadozásnak csupán két határvonal között szabad mozognia. Van *legalacsonyabb határ*, amelynél *kevesebb* bért adni s egy *legmagasabb*, melynel több bért követelni az *igazságosság megsértése nélkül nem lehet*.

Egyéni vagy családi bér?

Élénken vitatott kérdés, vajjon a munkást csupán egyéni bér illeti-e meg avagy *jogosan* követelhet akkora bért, amelyből nem csupán magát, hanem egész — talán — népes családját egymaga eltarthatja. XIII. Leó, akit méltán neveznek munkáspápának, örökre emlékezetes körlevelében,¹ *úgy látszik*, a családi bér mellett foglal állást: «Ha a munkás — írja — *elégséges* bért kap, amelyből feleségét és gyermekeit eltarthatja, akkor, ha

¹ «Rerum novarum.» Herder kiadás 62. lap.

józanul gondolkodik, takarékoszágra törekszik — oda fog jutni, hogy felesleges pénzecskéjét félretéve némi vagyonhoz jut». Szoros joga azonban a munkásnak a természet törvénye értelmében csak az egyéni bérre van. Mindazonáltal az állam, melynek egyik főfeladata gyengébb tagjait az erősebbek ellen támogatni, bölcsen cselekszik, ha a törvényhozás által a családi bér útját egyengeti s a munkások is teljes joggal járnak el, ha szervezetekben tömörülve érdekeiket törvényes eszközökkel hathatósan védelmezik s a munkaadókat lassankint a családi bér fizetésére szorítják. Ez a nagy pápa eszméje is.

A munkások kötelességei.

A munkás viszont köteles a maga részéről az igazságos szerződést, amelyre szabadon lépett, becsületesen s lelkiismeretesen betartani.

Vétkezik tehát s munkaadójával szemben visszatérítésre köteles, ha felvállalt munkáját rosszul vagy egyáltalán nem végzi el, ha a munkaadónak bűnös módon kárt okoz.

Jelentékenyen árthatnak s a körülmények szerint súlyosan vétkezhetnek a munkások, ha a munkától közös megállapodással tartózkodnak, vagyis *sztrájkolnak* (strike),

A sztrájk.

A sztrájk, a szervezett munkásoknak e leghatalmasabb fegyvere, lehet *igazságos*, de lehet *igazságtalan* is.

Megengedett a sztrájk, ha nem sért meg igaz-

ságos szerződést s ha nem köt ki egyezkedésre lehetetlen, elfogadhatatlan feltételeket.

Igazságtalan lehet a szerződés s így a munkást sztrájkra jogosítja, ha pl. a munkaadó a legalacsonyabb munkabért sem fizeti, vasárnap vagy ünnepen fontos ok nélkül munkára kényszeríti, ha a munkások testi épségéről, egészségéről kétféleképpen nem gondoskodik, stb.

Tilos a sztrájk, ha a munkások az igazságos szerződés lejártáig előtt hagyják abba a munkát s állnak elő oly követelésekkel, amelyek teljesítésére a munkaadó szorosan nem köteles.

A szerződés lejártával a munkás visszanyeri szabadságát s joggal szabhat oly feltételeket, amelyek a körülmények szerint a lehetőség s méltányosság határait nem lépik át.

Az *igazságos sztrájkba* lépő munkás nem vét, ha munkástársait tanáccsal, rábeszéléssel a munkától elvonja, de *vétkezik* úgy munkatársa, mint a munkaadó ellen, ha e célra fenyegetést, csalást vagy más igazságtalan eszközt használ.

Igazságtalan sztrájk esetén a mást *rábeszélő* munkás a munkaadóval szemben; a mást *csalással, fenyegetéssel sztrájkba kényszerítő* munkás úgy a *munkaadóval*, mint *kényszerített társával* szemben kártérítésre köteles.

Vétkezik a munkás, ha olyan egyesületbe, szervezetbe lép, amely tagjait, *minden tekintet nélkül az igazságosságra*, a vezérek irányítása szerint sztrájkra kötelezi. Ily módon ugyanis könnyen bűnrészesévé válhatik olyan hőmozgalmaknak,

amelyek csupán hatalmi, politikai érdekből magánosoknak, társadalomnak, államnak, de maguknak a munkásoknak is rengeteg károkat okoznak.

Boykott.¹

Rokonságban van a sztrájkkal az ú. n. *boykott*. Ezzel a nemzetközi szóval nevezzük azok eljárását, akik közös megállapodás szerint egyesekkel, akikkel szerződéses viszonyban nem állnak, az érintkezést és közreműködést megszakítják. Pl. Többen közös akarattal elhatározzák, hogy bizonyos vállalkozóval nem szerződnek, egyes munkásokkal közösen nem dolgoznak; egyik vagy másik vendéglőbe, boltba nem járnak, stb. Ha a boykottnak méltányos okai vannak — még ha jogos megtorlás is az — és nemtelen eszközöket nem használ — bűnösnek, tilosnak épen nem mondható; sőt nagyon is üdvös és hatásos módja lehet annak, hogy valamely község nagy anyagi s erkölcsi veszélytől, pl. egy nem keresztény kereszmától vagy bolttól megszabaduljon.

Lehet azonban a boykott bűnös is, ha vétkes célt tűz ki s erkölcstelen eszközöket (fenyegetést, csalást, rágalmat) vesz igénybe. Ilyen az a boykott, mellyel a szociáldemokraták szokták a szakszervezeteikbe nem tartozó, főképp keresztény szellemű munkásokat maguk köréből kiűzni, tönkretenni és megsemmisíteni.

¹Boykott eredetileg egy ír munkás neve, akivel szemben ezt az eljárást először alkalmazták.

V.

Az állam és alattvalói.

Az állam eredete és hatalma.

Hátra van még, hogy az államhatalom képviselőinek s az alattvalóknak jogviszonyát a IV. parancs szempontjából vázlatosan megismertessük.

Azok a hajlamok s szükségletek, amelyeket a *Teremtő* az emberi természetbe fektetett, szükségképen államok kialakulását eredményezik. Így kell értenünk, hogy az államok *Isten akaratából* léteznek. Minthogy pedig állam fej nélkül fenn nem állhat, a benne székelő állami hatalmat is feltétlenül az Istentől kell származtatnunk.

«*Nincs hatalmasság, hanem csak az Istentől*» -- állítja az apostol. (Rom. 13. 1.)

Voltak s vannak, kik azt tanítják, hogy a hatalom *egyenesen s közvetlenül Istentől* száll a választás vagy örökösödés által megjelölt államfőre, mások ismét, mint a nagytekintélyű *Suarez* és *Bellarmin*, azon véleményen vannak, hogy maga a választó nép ruházza azt reája. Minket a kérdés kevésbé érdekel. A lényeg abban van, hogy a végelemzésben *Istentől* eredő s *Istent* képviselő hatalom az államban *valóban megvan* s a törvényes fejedelem azt birtokolja, a bitorló pedig azt legalább is *kezeli*. Az sem változtat a dolgon,

hogy minő az alkotmány s kormányforma, s az államfőt királynak, császárnak vagy köztársasági elnöknek hívják-e.

Az *Egyház* minden kormányformával kibékül, hacsak az neki megadja a lehetőséget s szabadságot szent missziója betöltésére. —

Minden államban megvannak a hatalom képviselőinek s az alattvalóknak sajátos jogai s kötelességei. Vegyük azokat sorba a IV. parancs szempontjából.

Jegyzet. Az állam s polgárai közötti viszony helyes megértése céljából előre kell bocsátanunk a következőket. Az igazságosság három fajtát különböztetjük meg: az ú. n. *törvényes, osztó és kölcsönös igazságosságot*. Az első (törvényes) az alattvalókat a közös érdekében a törvények megtartására; a második (osztó) a hatalom képviselőjét a hivatalok s terhek méltányos elosztására kötelezi, a harmadik (kölcsönös) a magánosoknak egymás iránti szoros jogait s kötelekeit szabályozza. Mind a három faja az igazságosságnak bűn alatt kötelez, de csak az *utolsó* (kölcsönös) megsértése hozza magával a *kártérítés kötelezettségét is*. Az állam s polgárai közötti jogviszony, ha azok *mint ilyen* állnak egymással szemben, a törvényes és osztó igazság szerint igazodik. Megeshetik azonban, hogy az állam nem mint ilyen, hanem mint egyszerű szerződő fél lép viszonyba alattvalóival. Pl. tőlük vásárol, nekik elad, őket díjazásért fel fogadja. Ilyenkor persze közöttük is a kölcsönös igazságosságnak kell érvényesülnie és ha azt bármelyik fél megsértette, a másikat kárpótolni tartozik. És valóban, ha a dolgot perre viszik, a pártatlan bíró-

ság nem késik nekik a kölcsönösség alapján igazságot szolgáltatni.

Az államfő kötelességei.

Ami a fej a testben, az az államfő az országban, «a legszükségesebb és leghasznosabb személyiség, akinek érdemeit semmiféle civillistával, ha még oly nagy volna is az, eléggé jutalmazni nem lehet». *(Schopenhauer.)* Ugyanazt a szerepet tölti be, amelyet a kormányos a hajón. Látszólag mozdulatlan, szinte tétlen a sürgő-forgó, veritékező s izzadó hajósnép között. Munkája alig több néhány kézmozdulatnál. És mégis ő vezet a révbe; annyi kincs, boldogság, reménység és élet az ő kezébe van letéve.

Az államfő tehát jól tudja, értse, mi az államnak, amelyet képvisel, célja s feladata. Ez nem más, mint a polgárok javát óvni s boldogulását előmozdítani. Hárítsa el tehát a fenyegető háborúkat, de tartsa féken erős kézzel a *belső ellenséget is*, amely mint a szabadkőművesek, szociáldemokraták, a társadalom alapjainak aláaknázásán dolgoznak szüntelen.

Méltó és alkalmas egyéneknek ossza a hivatalokat, az alkalmatlanokat távolítsa el.

Szorgáltasson igazságot személyválogatás nélkül. Legyen önzetlen jómaga s üldözzé tüzzel-vassal a *korruptciót* az egész vonalon, de főleg a *hivatalokban*. Szomorú dolog s általános összeomlás előjele, ha a tisztviselők, miként ez főleg Oroszországban s Romániában napirenden van, nemcsak *elnézik*, hanem *elvárják*, hogy ajtajukon

az igazságát kereső lábával kopogtasson, keze telve lévén a megvesztegetésre szánt ajándékokkal.

Végül az államfő becsülje nagyra az *Egyház* erkölcsnemesítő munkáját s tőle telhetőleg támogassa azt.

A képviselők.

Az államhatalom tekintélyes része, főleg napjainkban, az ország- vagy nemzetgyűlési képviselők kezébe van letéve. Az ő határozataik emelkednek törvényerőre s a haza legfontosabb ügyeiben az ő szavuk dönt.

Valóban *fenséges egy tisztség* ezek és ezek érdekeit az országházban képviselni, a reájuk lelkiismeretben is kötelező törvények megalkotásában közreműködni, de nagy *felelősséggel* is van egybekötve.

Amint az erre alkalmas s nem akadályozott egyén *köteles* a mandátumot, amellyel polgártársai bizalma őt megtiszteli, elfogadni, úgy *súlyosan vétkezik* az, aki kellő rátermettség, a közügyekben való jártasság híján képviselőnek feltolakszik.

A képviselőnek legyen megfelelő értelmi képzettsége, jogi tudása, szakavatottsága, hogy az *Egyházra, hazára* oly fontos tanácskozásokban kellő haszonnal vehessen részt s szavazatát *csupán* helyes és üdvös javaslatokra tudja leadni.

Szavazatáért ugyanis minden képviselő lelkiismeretben felelős és esetleg rendkívül súlyos visszatérítési kötelezettséget von magára, ha rossz és igazságtalan törvény alkotásában résztvéve, másokat megkárosít.

Az alattvalók kötelességei az államhatalom képviselőivel szemben.

Az alattvalói alárendeltség törvényét, mely főképp a *tiszteletet, engedelmességet és hűséget* zárja magában, nemcsak a természetjog, hanem *Isten* kinyilatkoztatott igéje is sürgeti: *«Minden lélek engedelmeskedjék a felsőbb hatalmasságoknak, mert nincs hatalmasság, hanem csak Istentől...»* (Róm. 13, 1.)

1. A *tisztelet*, amellyel az Istentől származó méltóságnak tartozunk, megköveteli, hogy az államfőt rangjának megfelelően nagyrabecsüljük. E tisztelet arányosan azokat is megilleti, akik az államfőtől kapott hatalommal s tekintéllyel neki az ország kormányzásában segédkezőt nyújtanak.

Vétkezik tehát az alattvaló, aki az államfőt becsmérli, megveti, történjék ez akár belsőleg, akár szóval vagy írásban, akár saját személyében, akár az őt képviselő kormányférfiakban vagy tisztviselőkben.

2. Az *engedelmességről*, amellyel a kormányzói hatalomnak hódolunk; az apostol azt állítja, hogy azzal az államfőnek s helyetteseinek nem csupán a büntetéstől való félelemből, hanem *lelkiismeretből tartozunk*. (Rom. 13, 5.)

Hogy azonban valamely törvénynek vagy kormányrendeletnek *lelkiismeretben* is kötelesek legyünk engedelmeskedni, szükséges, hogy az a/ igazságos legyen, b/ akár természeténél fogva, akár a hatalom szándéka szerint, valóban *bűn terhe alatt* is kötelezzon.

Még ha bitorló tartaná is kezében a kormány rudját, egyébként igazságos, békét s rendet biztosító parancsai, intézkedései előtt meg kell hódolnunk. Tesszük ezt részint a közjó érdekében, részint a *jogos fejedelem feltételezett szándéka* szerint. De emellett tartózkodnunk kellene ily esetben mindentől, ami a bitorló tekintélyének elismerését jelentené s hatalma megszilárdulását szolgálná.

3. A *hűség* kizárja a lázadást, forradalmat, amely az egyébként törvényes, de zsarnoki hatalom megdöntését célozza.

Legfőképen pedig elítélendő a *zsarnokgyilkosság*, akár magánember, akár néptömeg hajtja is végre a szentségtörő merényletet.

Mindazonáltal a *Gondviselés* nem hagyta minden fegyver nélkül az elnyomott népet a zsarnokkal szemben. A leghatalmasabb fegyver az ima. «*Láttam népem nyomorúságát és hallottam kiáltását... és tudván az ő fájdalmát, leszállottam, hogy megszabadítsam őt. Népem kiáltása tehát felhatott hozzám és láttam inségüket, mellyel elnyomatnak...*» (V. ö. II. Mózes 3, 7–9.) Igen, az Istennél kell a sanyargatott népnek menedéket keresnie, mert a forradalom sokkal mélyebb sebeket üt, mint aminőket gyógyítani akar.

Második hatalmas eszköz a zsarnokság ellen az ú. n. passzív ellenállás, amely abban áll, hogy a zsarnoki igazságtalan törvényeket s parancsokat a tisztviselők nem hajtják végre, az alattvalók nem teljesítik. Ez az eljárás néha szoros

lelkiismeretbeli kötelesség is lehet, ha t. i. az igazságtalan parancsok s intézkedések a természet törvénybe, Isten jogaiba ütköznek. Ily esetben *«Az Istennek inkább kell engedelmeskedni, mint az embereknek»* (Ap. cs. 5, 29.), még akkor is, ha emiatt földi javainkat, sőt életünket kellene feláldoznunk. Ha azonban az igazságtalan törvény, rendelkezés tőlünk bünt nem követel, szabad — sőt bizonyos esetekben kötelességünk lehet annak meghódolni, ha a *közjó* érdeke azt úgy kívánja.

Adózás.

Az állam a közköltségek viseléséről adók kivetése által gondoskodik. Némely adókat *egyenesen* a személyekre ró, tekintettel azok ingó vagy ingatlan vagyonára vagy jövedelmező foglalkozására; más adókkal megint a forgalmat terheli, minők a fogyasztási adók, vámok, a szorosán vett «forgalmi adó». Némelyek szerint az örökösödési adó is ide tartozik.

Az adózásra nem csupán a természetes méltányosság kötelezi az állampolgárokat, akik az állam számtalan jótéteményét igénybe veszik, hanem Isten kifejezett akarata is: *«Adjátok meg ami a császáré a császárnak»* — mondja az Úr épen az adópénzre hivatkozva. (Máté 22, 21.) És *szent Pál*: *«Adjátok meg tehát mindennek, amivel tartoztok: akinek adóval, adót, akinek vámmal, vámot»*. (Rom. 13, 7.)

Hogy azonban az adó megfizetése lelkiismeretben is kötelezzon, kell 1. hogy *igazságos* legyen.

Igazságos pedig az adó, ha az *a/* tényleg teljes egészében a közszükségletek fedezésére lesz fordítva, ha *b/* nem nagyobb, mint a fennforgó közszükséglet, ha *c/* méltányosan alkalmazkodik az adózók teherviselőképességéhez s így arányosan nagyobb adót mér ki a vagyonosra, a nagyobb s könnyebben szerzett jövedelmekre (pl. a börténre), mint a szegényebb sorsúakra.

Mint hogy pedig mindeme feltételek az adók nagy részére alig érvényesülnek, nagyon kérdéses, hogy mily hányadukat vagyunk kötelesek *lelkiismeretben, önként* megfizetni.

Hogy *lelkiismeretbeli* kötelezettségünk támadjon, szükséges 2. hogy a hatóságnak szándékában legyen alattvalóit az illető adó megfizetésére nem csupán *büntetés*, hanem egyúttal *bűn terhe alatt is kötelezni*. A lelkiismeretes s hozzáértő egyéneknek szinte közmeggyőződése, hogy ez *legfeljebb* csak az ú. n. egyencsadóknál forog fenn. A mellék- (indirekt) adók behajtásáról, aminők a fogyasztási adók, vámok stb. az állam külön közegekkel (finánc) s oly aránytalanul súlyos büntetésekkel gondoskodik, hogy *már ezzel* magával elárulja azoknak nem *bűn*, hanem csupán *büntetés* terhe alatt kötelező voltát, jellegét. Miért is, aki magát ily adók fizetése alól kivonja, nem vétkezik ugyan, de ha rajta érik, a reá rótt büntetést *már lelkiismeretben* köteles megfizetni.

Az oly egyének azonban, akik a csempészetet mesterségszerűleg űzik, már csak azért is vétkeznek, mert vagyonukat, sőt sokszor életüket is

komoly veszélynek teszik ki. Annál inkább súlyos a vétkük, ha — ami nem ritka eset — elvannak határozva az őket üldöző hatósági közegek ellenében fegyverrel is védekezni.

Az elmondottak megadják az irányelveket arra nézve is, hogy mily fokban kötelező ránk az igazmondás, midőn adó alá eső dolgaink s jövedelmünk bevallásáról van szó. Aki a manap oly sok és sokféle adó tekintélyes részét igazságtalannak véli, nem vétkezik, ha a bevallásnál értékeinek, örökségének, jövedelmének megfelelő hányadát (harmad-, negyedrészt) elhallgatja. Ezzel voltaképen még a keresztény őszinteség ellen sem vét, mert hiszen tőle *joggal* csupán az *igazságos* adó alá eső dolog beismerését követelhetik.

Sőt magukat a közokiratok szerkesztőit sem lehet szorosan bűnről vádolni, ha az adó alá eső vagyon, örökség, stb. értékét okmányukban a valóságnál jóval kisebbnek állapítják meg. Főkép oly vidékekről értendő mindez, ahol e szokás már általános és épen azért maga az állam az adózás mértékének megállapításánál erre amúgy is tekintettel van.

Azok azonban, akiket az állam az adók kivételére s behajtására fizetéssel alkalmaz, vétkeznek s kártérítésre kötelezvék, ha magukat megvesztegetni engedik vagy hivatalukban lényeges hanyagságot tanusítva, ilymódon kenyéradójuknak, az állannak, jelentékeny kárt okoznak. Ezek ugyanis már a kölcsönös *igazságosságot* sértik meg az állammal szemben, amely őket épen arra

szerződtette s díjazza, bogy a kincstárt a törvényesen kivetett adókhoz juttassák.

A katonáskodás.

Mirabeau (Mirabó) gróf egyik jeles könyvében¹ azon megállapodásra jut, hogy a rendezett társadalomban az első hely a vallás szolgálait illeti meg s utánuk joggal következnek a haza *védelmerei*. Mert, amint szépen kifejti, vallás nélkül nem szilárdultak volna meg az emberi társadalmak; katonaság nélkül pedig újra szétszóródnának. És ez csakugyan a katonaság szerepe s hivatása az államban, nem pedig, hogy szuronyaival a kényuralmat vagy a nagyhatalmi vágyakat támogatassa. Beteges tünet az mindig, ha az országban a katonaság tekintélye túlnagyra nő, s nemcsak védelmezni, hanem politizálni és kormányozni is akar. *Severus*, a *zsarnok* adta halálos ágyán fiainak a tanácsot: «Fiaim, a többi emberekkel ne törődjete, gazdagítsátok a katonaságot!»

Mint hogy az államnak a véderő feltétlenül szükséges, joga van annak előállításáról gondoskodni.

Midőn a haza veszélyben forog, minden hű fiának kötelessége annak megmentésére fegyvert ragadni vagy egyébként közreműködni. Maguk az egyháziak is, akiket a katonáskodás alól az egyházjog mentesít, soha s sehol sem vonják ki magukat, hogy a harctéren mint lelkiatyák s

¹ *L'ami des hommes.*

betegápolók, otthon pedig mint bátorítók, vigasztalók, a mindennél fontosabb erkölcsi erők fenntartói s a növekedő ifjúság nevelői a hazának segélyére ne siessenek.

Azonban nem csupán a háborúban van szükség katonára. A belső rend fenntartása, valamint a szüntelen fenyegető háborúk elhárítása, sőt előkészítése az állandó katonaságot nélkülözhetetlenné teszik.

Évégből az állam vagy *zsoldosokat* fogad vagy *minden alkalmas egyént besoroz* vagy pedig az alkalmasok közül *egyesekeket*, rendesen sorshuzás útján kiválogat s tényleges szolgálattételre behív.

Hogy pedig a honvédelmi törvény igazságosnak legyen mondható, kell, hogy *a/* ne kötelezzon katonáskodásra többet, mint ahány szükséges. Ellenkező esetben úgy a fölös katonának, mint az adózó polgárnak igazságtalan kárt okoz. Továbbá *b/* ne kényszerítse a fegyveres szolgálatra polgárait, míg erre elégséges számú önkéntes vállalkozik.

A katonáskodás kényszere ugyanis nagyon korlátozza az embert legfőltettebb s becsesebb javában: a szabadságban. Akadályozza a házasodást vagy a házaseletet megzavarja, miáltal sok s nagy erkölcsi romlásnak lehet okozója. Útját állhatja az egyházi pályának s szerzetesi hivatásnak is.

Ezen említett okokból, de meg számos más körülménynél fogva is a katonáskodás jelentékeny veszélyekkel jár és sokakra nézve *tűlságos*

nagy áldozat, amelyet az állam *rendes körülmények* között *minden* polgárától *igazi szükség* nélkül nem is kívánhat.

Mindez nagyon megokolttá teszi, hogy a véd-erő előállításánál elsősorban az önkéntesek jöjjenek számításba s a nekik fizetett zsoldot s a többi katonai kiadásokat inkább a többi mentesített polgárok viseljék.

Másrészt a már felsorolt okok miatt nem vádolható bűnről az, aki *megengedett eszközökkel* a katonai szolgálat elől menekülni igyekszik, mert nem érzi magában a kellő erkölcsi erőt a katonáskodással járó óriási terhek s veszélyek viselésére.

Az önkéntes-zsoldos katonákat a kölcsönös igazságosság kötelezi, hogy az állammal kötött szerződésünknek hűen megfeleljenek s ha az ellen vétének, kártérítésre vannak kötelezve.

Az egyéb besorozott katonaságot a haza lelkiismeretes szolgálatra — a hazaszereteten kívül — a *törvényes igazságosság* kötelezi és súlyosan vétkezik s rendesen az esküszegés bűnébe is esik, aki zászlaját kényszerítő ok nélkül elhagyja.

A választók kötelelességei.

A közjó érdeke, de újabban a legtöbb ország törvényei is az arra alkalmas polgárokat kötelezik, hogy a község s állam ügyeinek intézésében képviselőjük útján közreműködjenek. A képviselő kijelölése választás útján történik. A választójog a legszebb, de óriási felelősséggel járó köteles-

séget ruházza a haza polgáira. Hiszen az *Egyháznak s hazának* sorsa, virágzása vagy pusztulása a polgárok által választott képviselők kezébe van letéve.

A szavazat leadásában a következő elvek legyenek az irányadók.

a/ Szavazni kötelességünk, valahányszor ezt tölünk a *közjó* megkívánja. Minthogy pedig napjainkban nem annyira az egyes politikai árnyalatok, mint inkább a *világnézetek* vivják a választásoknál s aztán a község-, megye- s országházban élet-halálharcukat, azért alig van eset, hogy bárki a választói urnától *bűn nélkül* távol maradhat.

b/ Csak méltó s alkalmas jelöltre szabad szavaznunk. A károkért ugyanis, amelyeket a rossz képviselő *Egyháznak s államnak* okozhat, mi is *felelősek* vagyunk, akik *tudva* ily emberre adtuk szavazatunkat. Ugyanezért mindig *súlyos bűn* nem keresztény érzületű egyénre, szociáldemokratára, liberálisra adni a szavazatot. Még a nem egészen rossz képviselő is igen sokat árthat azáltal, hogy a jót nem mozditja elő elég hathatósan s a rossznak nem áll kellő eréllyel ellen.

c/ Kevésbbé méltóra vagy rosszra csupán akkor szavazhatunk, ha ezzel egy még rosszabb jelölt győzelmét tudjuk megakadályozni, vagy ha a jók lisztáját nem tudjuk keresztülvinni, ha csak néhány rajta szereplő rosszat is egyben át nem engedünk.

d/ Az erő s hatalom mindig az összetartásban

van. Nagy kisebbségben lévő ellenségeink sikerei is ezt igazolják. Édes hazánkban más, mint megbízható, becsületes, keresztény jelölt alig juthatna diadalra, ha mi félretéve minden kicsinyes magán- s pártérdeket, egyedül az *Egyház s haza* jávát tekintenők és mindnyájan egy táborba tömörül-nénk. Az egyetértés emeli a zászlót s viszi győzelemre.

M. I. N. D.

A KERESZTÉNY KIS KÖNYVTÁR

sorozatban eddig megjelent:

1. <i>Müller</i> : Első parancs	—80
2. — Második parancs	—80
3. — Harmadik parancs	—80
4. — Negyedik parancs... ..	1.20
5. — Ötödik parancs... ..	—80
6. — Hatodik és kilencedik parancs	—80
7. — A hetedik és tizedik parancs... ..	—80
8. — A nyolcadik parancs	—80
9. <i>Ngysztor</i> : Baptisták és adventisták... ..	—80
10. Szociáldemokrácia és kereszténység	—40
11. <i>Schermann</i> : A búcsú	1.60
12. <i>Müller</i> : Isteni erények. I. A hit és remény	—80
13. — Isteni erények. II. A szeretet	—80
14. <i>Ngysztor Z.</i> : A szekták Magyarországon	—80
15. <i>Müller</i> : Az anyaszentegyház öt parancsa... ..	1.20
16. — Az isteni malasztról	1.—
17. — A keresztség	—80
18. — A bérnálás	—80
19. <i>Ngysztor Z.</i> : Modern babonák	1.—
20. <i>Müller</i> : Az Oltáriszentség	1.70
21. — A penitenciatarítás	2.—
22. — Az utolsó kenet	1.20
23. Az egyházirend	1.70
24. — A házasság	1.80
25. <i>Vágássy</i> : Van-e Isten, van-e lélek?... ..	—70
26. <i>Huszár E.</i> : Házassági kis káté	—60